

DURANDI DE S. PORCIANO O. P.
QUAESTIO DE NATURA COGNITIONIS
(II SENT. (A) D. 3 Q. 5)
ET
DISPUTATIO CUM ANONYMO QUODAM
NEC NON
DETERMINATIO HERVEI NATALIS O. P.
(QUOL. III Q. 8)

AD FIDEM MANUSCRIPTORUM
EDIDIT
JOSEPHUS KOCH

MONASTERII 1929
TYPIS ASCHENDORFF

26071

Imprimatur.

Monasterii, die 26. Novembris 1928

Meis,

Vicarius Episcopi Generalis

No. 6922

Praefatio.

1. Hoc fasciculo tres quaestiones ad psychologiam Durandi de S. Porciano O. P. spectantes continentur: I. Durandi quaestio, utrum angeli cognoscant res per suam essentiam vel per species, e prima editione Commentarii in libri secundi Sententiarum dist. 3 desumpta (= II Sent. [A] d. 3 q. 5). Quantum momentum haec quaestio, quae in secunda editione [B] omissa, in tertia [C] totaliter retractata est ad doctrinam genuinam doctoris moderni faciat, iam alibi demonstravi¹. II. Disputatio Durandi (Opponentis) et Anonymi cuiusdam (Respondentis), utrum intelligere sit aliquid additum intellectui, cum eo faciens compositionem realem. III. Hervei Natalis Quolibet III q. 8, utrum actus intelligendi dicat aliquid superadditum potentiae. Has ultimas quaestiones ut disputationem et determinationem iungendas esse puto². Sed etiamsi haec opinio falsa sit³, textus ipsi vim suam retinent, cum non solum demonstrent, quomodo Thomistae doctrinam Durandi redarguerint, sed etiam, quem disputandi methodum scholastici adhibuerint.

2. Quaestio Durandi ex tribus quaestionibus Petri de Palude in d. 3 secundi Sententiarum restituta est: a) Tertio quaeritur, utrum species intelligibilis humana differat ab actu intelligendi; b) quarto quaeritur, utrum actus immanens potentiae vitalis differat ab ea re absoluta; c) quinto quaeritur de cognitione angelorum proprie, sc. utrum cognoscant omnia, quae cognoscunt, per essentiam

¹ Ueberweg-Geyer, Grundriß der patrist. und scholast. Philosophie, 11. Aufl., 1928, p. 522.

² J. Koch, Durandus de S. Porciano O. P. Forschungen zum Streit um Thomas von Aquin zu Beginn des 14. Jahrhunderts, Erster Teil, Literargeschichtliche Grundlegung (Beiträge z. Gesch. d. Philos. d. Mittelalters XXVI, 1), 1927, p. 144 ss.

³ Cf. Fr. Pelster in Scholastik 2 (1927) 592 s.

suam vel per species vel per rerum praesentiam. Textum e Cod. Basileensi B II 22 [membr. ff. 262, 32, 5 × 24 cm (2 col.) saec. 14 = Ua] et Cod. Vaticano lat. 1073 [membr. ff. 190, 40 × 28 cm (2 col.) saec. 15 = Vc], qui secundum Sent. Petri de Palude continent, sumpsit. De ratione textus restituendi lector conferat, quae alibi de hac re scripsi¹. Omnia quae addenda vel mutanda esse putavi, uncis [] inclusi et textum Petri in calce paginae annotavi.

Disputatio, quae secundum locum obtinet, e Cod. Amploniano (Erfordiensis) F. 369 [membr. ff. 300, 29 × 19,5 cm (2 col.) saec. 14 = E], f. 80r β —81r α transscripta est. Pauca verba delenda inter < > posui.

Quaestio denique Hervei Natalis ad fidem trium codicum nec non priorum librorum typis excusorum edita est: 1) Cod. Bibl. Nat. Matritensis 226 [membr. ff. 275 33 × 23 cm (2 col.) saec. 14 = H], f. 97^v—100^r. 2) Cod. Vat. lat. 772 [membr. ff. 194, 22,5 × 16 cm (2 col.) saec. 14 = Vi], f. 167^v—170^r. 3) Cod. Vat. lat. 860 [membr. ff. 70, 36 × 24,5 cm (2 col.), saec. 14 = Vo], f. 63^v—65^v. 4) Hervei Natalis Britonis theologi excellentissimi et generalis Ord. Pred. quattuor Quolibeta, edita per Benedictum Utinensem O. P., Venetiis 1486 [= ϵ], f. k5^r—11^r. 5) Subtilissima Hervei Natalis Britonis theologi acutissimi Quolibeta undecim cum octo ipsius profundissimis Tractatibus, edita per M. A. Zimara, Venetiis 1513 [= ξ], f. 78^r—80^v.

Cum tam paucis codicibus editio critica fieri non posset, in quaestione edenda ita egi, ut a textu Zimarae ordiret et hunc ope tam editionis Benedicti Utinensis quam codicum corrigerem. Editio Benedicti parum valet, cum textus saepissime ab unanimo consensu codicum aberret et ad arbitrium factus esse videatur. Qua de causa variantes lectiones ϵ proprias in apparatu critico omisi. Codices sequor, quoties omnes vel meliores (ViVo) contra ξ (vel $\epsilon\xi$, H ξ , H $\epsilon\xi$) consentiunt, et lectiones variantes ξ in apparatu annoto.

3. Praeter quaestionem Hervei lector argumenta non negligat, quibus Petrus de Palude in quaestionibus supra laudatis Durandum impugnat, necnon *Evidentias* Durandelli, qui quinque articulis (II Sent. d. 3 a. 4—8) doctrinam S. Thomae ab impugnationibus Durandi defendit.

¹ Durandus de S. Porciano, p. 273 ss.

I.

Durandi de S. Porciano

II. Sent. (A) d. 3 q. 5.

[Quinto queritur, utrum angeli cognoscant res per
suam essentiam vel per species.]

5

Vc f. 21v^β
Ua f. 29v^α

Et videtur, quod per species, quia necesse est
ad hoc, quod intellectus intelligat, quod in ipso sint
res vel rerum species, ut patet ex tertio De anima¹.

Sed in intellectu angelico non sunt res per essentiam
10 suam. Ergo sunt ibi per suas species.

Ad idem est, quod dicitur decima propositione
De causis, quod omnis intelligentia plena est formis².
Sed illas formas vocamus species. Ergo etc.

In contrarium arguitur, quod si angelus intel-
15 ligeret per species, aut species esset solum ratio co-
gnoscendi vel esset medium cognitum. Non potest
dici, quod sit solum ratio cognoscendi, quia quod est
solum ratio cognoscendi, habet rationem perfecte simi-
litudinis cum eo, in cuius cognitionem ducit. Unde
20 et similitudo dicitur per quandam expressionem. Sed
nulla species in intellectu angelico potest habere ratio-
nem perfecte similitudinis cum rebus corporalibus.
Ergo etc. Maior patet. Sed minor probatur, quia per-
fecta similitudo non est rerum differentium specie;

¹ De anima l. 3 c. 8 431 b 27. Com. Thomae l. 3 lect. 13.

² De causis § 9, ed. O. Bardenhewer, 1882, p. 173.

Ua f. 29v^β sed quidquid est in intellectu || angeli, differt specie ab omnibus, que sunt in rebus corporalibus. Ergo nichil existens in mente angeli potest esse perfecta similitudo rerum corporalium, que intelliguntur ab angelo. Non est ergo solum ratio cognoscendi. 5

Item nec est medium cognitum, quia medium cognitum potest ducere in cognitionem alterius ratione cuiuscumque habitudinis, sive ut simile, sive ut contrarium, vel quomodocumque aliter. Sed hanc habitudinem habet essentia angeli ad omnes res. Ergo 10 angelus per essentiam suam, quam cognoscit perfectissime, potest alia cognoscere nec oportet propter hoc ponere species in eo.

Item nullus dicit speciem esse medium cognitum, sed solum rationem cognoscendi. Quare etc. 15

Responsio. [Ad evidentiam huius questionis primo videndum est, quomodo intelligat anima nostra. Circa quod sunt tres opiniones. Dicunt enim quidam], quod species intelligibilis anime coniuncte impressa a fantasmate differt re ab actu intelligendi et principiat 20 ipsum et elicit. Quod probatur per duas rationes preter illas, que addentur solvendo rationes in oppositum:

Prima ratio sumitur ex diversitate potentie accidentalis ad essentialem, que ponitur 8 Phis.¹. Potest 25 enim potentia accidentalis reduci ad actum sine violentia, nulla nova forma sibi impressa, sicut grave remoto prohibente fertur deorsum, nulla forma absoluta de novo sibi impressa, quia est in potentia accidentali, non essentiali, quia iam habet essentiam, quam 30

6—7 quia medium cognitum om Vc 10 essential] esse Vc
27 nulla] ulla Vc

¹ Aristoteles, Phys. VIII (Θ) c. 4, 254 b 7 ss. Com. Thomae l. 8 lect. 7.

natus est consequi talis actus. Potentia autem accidentalis reducitur in actum a causa per accidens. Sed potentia essentialis non reducitur in actum sine causa per se, formam imprimente, nisi forte per violentiam, sicut grave sursum non fertur nisi vi aut levitate sibi impressa et gravitate expulsa. Intellectus autem possibilis, antequam acquisierit scientiam, est in potentia essentiali, quia deest sibi actus primus sciendi. Unde Philosophus dicit, quod nichil est eorum, que sunt, antequam intelligat, quia anima est sicut || tabula rasa, in qua nichil est scriptum¹; et Commentator dicit, quod intellectus patibilis est in genere intelligibilium, sicut materia prima in genere sensibilibus². Ergo cum non possit cogi, antequam exeat in actum cognoscendi, indiget forma sibi prius impressa.

Sed ista ratio eque probat, quod voluntas non possit velle nisi prius impressa sibi forma, que sit principium volendi, quod Thomas concedit dicens primum velle a Deo impressum esse principium volendi omnia alia ipsi voluntati³.

Secunda ratio est, quod sicut natura non potest facere actionem transeuntem secundum rem, nisi presupposito subiecto, in quo recipiatur, ita non potest facere actionem transeuntem secundum rationem, ut est cognoscere, nisi presupposito obiecto, ad quod terminetur secundum rationem i. e. secundum esse representatum. Cum ergo universale non possit representari, nisi per speciem intelligibilem, antequam intelligatur universale, oportet esse speciem intelli-

2 actum] primum add Vc 10 intelligant Vc quia anima
est] et quia est Ua 12 possibilis Ua 16 voluntas] not^{as} Vc
19—20 volendi] nodi Vc 27 obiectum universale Ua

¹ De anima l. 3 c. 4 430 a 1. Com. Thomae l. 3 lect. 9.

² Cf. De anima l. 3 text. 4.

³ S. th. 1^a II^{ae} q. 9 a. 4 et 6.

bilem ipsum representantem in abstracto, sicut cognoscitur primo et directe.

Sed contra istam conclusionem est una ratio principalis multas alias includens. [Ratio principalis] est, quia quandocumque aliquis actus principiatur a duobus, quorum unum est materiale et reliquum formale, verius principiatur a formali quam a materiali, ut patet in exemplo de aqua calefacta. Sed secundum hanc opinionem intelligere nostrum principiatur ab intellectu informato specie, ita tamen, quod species est forma et actus intellectus, per quam factus in actu potest elicere actum intelligendi. Ergo verius
 Vc f. 18v^β causatur nostrum intelligere a specie quam || ab intellectu, immo plus, quia licet totum compositum ex intellectu et specie sit illud, quod agit vel elicit actum intelligendi, sola tamen species est principium quo et nullo modo intellectus, sicut solus calor aque est principium, quo aqua calida calefacit, licet totum compositum ex aqua et calore sit, quod calefacit.

Istud autem est inconveniens propter multa: Primo, quia ridiculum est dicere, quod actus vite inquantum huiusmodi sit principaliter vel totaliter ab eo, quod nichil est viventis, sed advenit ab extrinseco. Sed intelligere et totaliter cognoscere est actus vite; species autem nichil est ipsius viventis, sed advenit ab extrinseco. Ergo inconveniens est, quod intelligere sit totaliter vel principaliter a specie quam ab intellectu.

Secundo, quia, si intelligere verius causatur a specie quam ab intellectu, cum virtute divina possit fieri, quod intelligamus sine specie, ut in visione

2 primo et directe om Ua 3 in marg. Ua .d. sunt
 quattuor rationes principales . . . includentes Ua Vc 4 prima
 est Ua Vc 7 a₂ om Vc 11 in] ab Vc 18—19 licet—ca-
 lefacit om Vc 29 ab om Ua

beata, multo magis posset fieri, quod intelligeremus sine intellectu, quod est absurdum.

Sed dices, quod non, quia Deus potest facere quemcumque effectum sine causa efficiente media, sed non
 5 sine causa materiali vel subiectiva; non enim potest facere figuram sine quantitate; species autem est principium activum, quo elicitur actus intelligendi, sed intellectus est principium passivum, in quo recipitur subiective; et ideo Deus potest causare in nobis actum
 10 intelligendi sine specie, non autem sine intellectu. Sed istud non valet, quia intelligere est actus manens in agente, et non quidem per accidens; tum quia posset non esse in agente, tum quia de hiis, quae sunt per accidens, non est doctrina¹, quae tamen est de
 15 hoc, quod intelligere est actio manens in agente, ut patet ex 9 Methaphisice². Est ergo intelligere actio manens in agente non per accidens, sed per se. Sicut ergo intelligere est active ab intellectu informato specie, verius tamen et principalius a specie
 20 quam ab intellectu, sic eius subiectum susceptivum erit intellectus informatus specie, verius tamen et principalius ratione speciei quam ratione intellectus; propter quod, si fieri potest, quod intelligamus sine specie, poterit etiam fieri, quod intelligamus sine in-
 25 tellectu, ut arguebatur.

Tertio, quia si species in intellectu est principium, quo intellectus active elicit operationem intelligendi, per eandem rationem species in sensu est principium, quo sensus elicit active operationem sentiendi. Sed
 30 istud est impossibile, ut probabo. Ergo et primum. —

8 passivum] pñssivum *Vc* 12 et *om Ua* 15—17 ut—
 agente *om Vc* 18—19 formato *Vc* 21 tamen *om Vc*

¹ Met. VI c. 2 1026 b 5 ss. Com. Thomae l. 6 lect. 2.

² Met. IX c. 8 1050 a 20 ss. Com. Thomae l. 9 lect. 8.

Probatio assumptæ: Omne, quod habet formam, que est alicuius actionis principium, potest per formam, quam habet, in illam actionem. Sed eandem formam
 Ua f. 25va secundum speciem || quam habet sensus — puta visus — habet medium; qualis enim species recipitur in oculo, 5 talis recipitur in medio. Ergo si ipsa est principium eliciendi active operationem sentiendi, sicut per eam sentit oculus, ita per eandem sentiret medium; quod non est verum. Ergo ipsa non est principium eliciendi active operationem sentiendi. 10

Sed dicitur, quod non, quia actus non solum requirit principium a quo sit, sed etiam subiectum in quo sit. Licet autem species sensibilis, quantum est de natura sua, sit elicitiva actus sentiendi, tamen medium non est eius susceptivum, sed organum solum. 15 Et ideo medium non sentit, sed organum. Istud autem excluditur per id quod prius dictum est, quod sentire est actus manens in agente per se et non per accidens. Propter quod quidquid est receptivum forme, que est principium activum talis actionis, est similiter 20 receptivum actionis.

Quarto, quia nulla naturalis potentia ad eliciendum actum sibi connaturalem et proportionatum indiget aliquo extraneo tanquam principio causativo actus; esset enim illud connaturalius actu elicito. Sed 25 intellectus se habet ad intelligere tanquam ad actum sibi proportionatum et connaturalem. Quare etc.

[Alii¹ dicunt quod] intelligere et sentire per hoc solum fiunt in nobis, quod obiectum movet potentiam,

11—12 requirit] recipit *Vc* 25 illud (*videtur deletum*) esset enim id *Vc* 28 Secunda ratio est, quia, ut volunt aliqui *Ua Ve in marg. Ua Ve ·G·*

¹ Godofredus de Fontibus, Quol. IX q. 19 (Les Philosophes Belges T. IV, 1928, 274 ss.); cf. Quol. I q. 9; Vi q. 6; X q. 12.

non causando in ea aliquam speciem, que sit obiecti
 representativa vel actus elicitiva, sed immediate cau-
 sando ipsum sentire vel intelligere. Quod probant
 primo sic. Illud, ad quod aliquid habet esse in po-
 5 tentia, fit actu in ipso ab agente proportionato et non
 aliud. Sed potentia apprehensiva, qualis est sensus
 et intellectus, secundum quod huiusmodi solum est in
 potentia ad apprehensionem. Ergo per obiectum pro-
 portionatum sensui et intellectui solum fit in sensu
 10 sentire et in intellectu intelligere. Dico autem in
 sensu, quatenus sensus est, quia organum sensus, qua-
 tenus communicat cum medio in aliqua qualitate, ut
 pupilla cum aere in dyaphanitate, preter sensationem,
 quam recipit sensus inquantum huiusmodi, recipit
 15 etiam speciem intentionalem rei sensibilis ratione qua-
 litatis, in qua communicat cum medio, que tamen
 species non est essentialiter ipsa sensatio; alioquin
 sensatio esset in medio et in organo, virtute sensitiva
 corrupta. Intellectus autem, cum non sit virtus orga-
 20 nica, non potest immutari, nisi inquantum est virtus
 apprehensiva. Ipsa autem, inquantum huiusmodi, non
 est in potentia nisi ad intelligere, et ideo nichil reci-
 pit nisi intelligere.

Secundo probant idem sic: Si poneretur species
 25 in intellectu, hoc esset vel ut moveret intellectum,
 quod esse non potest, quia forme non movent sua
 subiecta, sed solum informant, vel ut representaret
 obiectum, quod non oportet, quia sufficienter re-
 presentatur in fantasmatis. Igitur in intellectu
 30 nulla fit species preter || ipsum intelligere, quod est *Vc f. 19ra*
 ab obiecto effective, et est quoddam pati, non solum
 concomitative, ut primi dicunt, sed essentialiter, quam-

vis secundum nomen sit actio, eo quod per verbum activum significatur.

Istud non videtur bene dictum propter multa: Primo, quia, quamvis agens non semper sit prestantius patiente quantum ad id, quod est secundum sup-⁵positum — puta ignis non est prestantior homine, in quem agit — tamen oportet universaliter agens quantum ad principium, quo agit, esse prestantius et nobilius patiente quantum ad id, quo patiens patitur, sicut nobilior est caliditas ignis, per quam agit, quam¹⁰ sit siccitas vel humiditas hominis, per quam ab igne patitur. Sed qualitas sensibilis, per quam sensibile agit in sensum, ut dicunt illi, non est aliquid nobilius et perfectius potentia sensitiva, et idem intelligatur de
Ua f. 25v^β obiecto intellectus et potentia || intellectiva. Ergo ob-¹⁵iectum sensus et intellectus non potest causare in sensu et intellectu sentire et intelligere. Et hec est ratio Augustini 6 Musice)¹, ubi dicit sic: „Considerandum, utrum re vera nichil aliud sit, quod dicitur audire, nisi aliquid a corpore in anima fieri. Sed²⁰ absurdum est fabricatori corpori materiam quodammodo animam subdere. Nunquam enim est anima corpore deterior, et omnis materia fabricatore deterior. Nullo igitur modo anima fabricatori corpori est subiecta materies. Esset autem, si in ea numeros aliquos²⁵ operaretur corpus.“ Hec sunt verba eius.

Secundo, quia intelligere est pati secundum rem, intelligi erit actio secundum rem, licet e contrario sit utrobique secundum nomen. Semper enim actio et

3 Tercio probatur sive arguitur contra principalem conclusionem, quia, ut dicunt alii, non videtur istud . . . Ua Vc et in marg. . d . 9 quo] quod Vc 14 sensitiva] passiva Vc 15 et] ut Vc 25 materies] manens Vc 27 secundo] sed Vc

¹ De musica l. 6 c. 5, ML 32, 1167 s.

passio proportionaliter designantur verbo activo et passivo; sed omnis actio perfectior et nobilior est passione sibi correspondente. Ergo perfectius et nobilior erit intelligi quam intelligere. Quod est absurdum, quia actus viventis et cognoscentis semper est nobilior omni proprietate communi viventibus et non viventibus, cognoscentibus et non cognoscentibus. Sentire autem et intelligere competunt solis viventibus et cognoscentibus; sentiri autem et intelligi commune est non viventibus et non cognoscentibus. Ergo etc.

Tertio arguitur, quia non propter hoc agit agens, quia passum patitur, sed e contrario. Sed obiectum propter hoc intelligitur, quia intellectus intelligit. Ergo intelligi non est agere, nec intelligere est pati.

Si autem dicatur, quod intelligere non est pati, nec intelligi est actio, sed est aliquid consequens ad utrumque, sc. ad actionem et passionem, quia intelligere est intellectum habere talem perfectionem ab intelligibili, per quam formaliter intellectus est intelligens et obiectum intellectum; dare autem talem perfectionem est agere, et recipere eam est pati, sed habere eam, quod est intelligere, non est agere neque pati — si, inquam, sic dicatur, contra, quia causa, que non solum est causa in fieri, sed conservat in esse, pro quolibet instanti dicitur agere et subiectum pati, sicut sol pro quolibet instanti dicitur illuminare aerem et aer ab ipso illuminari. Sed perfectio, qua intellectus est intelligens, est ab obiecto sicut a causa conservante in esse secundum illos. Ergo non solum pro primo instanti, sed pro quolibet, in quo talis perfectio est in intellectu, intellectus dicitur pati et obiectum

1 designatur <i>Vc</i>	11 tertio] quarto <i>Ua Vc</i>	19 formaliter]
specialiter <i>Vc</i>	25—26 agere — dicitur <i>om Vc</i>	31 intellectus]
intelligitur <i>Vc</i>		

agere, et ita intelligere, quod est habere talem perfectionem, erit veraciter pati, et per consequens intelligi erit agere, ratione prius dicta.

Minor patet ex dicto illorum, sed maior probatur: Primo per Augustinum (Super Gen. ad lit. 8° libro 5 8° cap.)¹, qui dicit de lumine in aere, eo quod requirit presentiam agentis conservantis, sic: „Aer presente lumine non factus est lucidus — supple: solum — sed fit, quia si factus esset, non autem fieret, etiam absente lumine lucidus esset.“ Vult dicere, quod pro 10 quolibet instanti verum est dicere, quod fit et factus est lucidus, sicut pro primo. Item patet per rationem quia idem manens idem, semper natum est facere idem. Sed agens conservans supponitur, quod sit idem, ut sol respectu luminis et obiectum respectu 15 actus sentiendi et intelligendi pro toto tempore, quo sunt in nobis sentire et intelligere. Ergo pro toto tempore potest dici, quod obiectum agit et potentia patitur equaliter sicut pro primo instanti. Exemplum est ad hoc de sigillo in aqua, configurante sibi aquam, 20 quod tantum facit, quamdiu est in aqua, quantum in primo instanti. Ergo similiter obiectum sensus et intellectus pro toto tempore, quo sunt in nobis sentire et intelligere, idem faciunt, et sensus et intellectus idem patiuntur. Igitur intelligere, quod est habere 25 talem perfectionem, est veraciter pati et non solum recipere eam primo; et per oppositum intelligi est vere agere, quod est inconveniens, ut prius dictum est.

Tertio², quia omnis causa, que non solum instru-
 Ua f. 26ra mentaliter est agens || sed principaliter, habet formam, 30
 per quam agit, que eiusdem est rationis cum illa, quam inducit, si sit agens univocum, vel est perfectior

16 et intelligendi. om Vc , 23 in] e Vc

¹ De Gen. ad lit. l. 8 c. 12, ML 34, 383.

² Corrige: Quarto; cf. p. 15, 11.

ea, si sit agens equivocum. Sed obiectum sensus secundum istos est causans sentire in sensu, non solum instrumentaliter, ut posset dici de obiecto intellectus ratione intellectus agentis, sed principaliter. 5 Ergo sensibile, cum sit agens equivocum, haberet in se formam et actum nobiliorem quam sit sentire, quod est absurdum.

Quarto ¹, quia diversorum agentium secundum speciem sunt diverse actiones et effectus secundum speciem. 10 Sed intelligibilia differunt specie, ut homo et asinus. Ergo intelligere causata ab hiis different specie, quod est inconueniens, quia proprius actus speciei non potest plurificari secundum speciem; sed intelligere ex fantasmatibus vel ratiocinari est actus specificus hominis. Ergo omne intelligere hominis est unum secundum speciem; non enim potest homini assignari alia propria operatio preter suum intelligere. Vc f. 19r⁸

Quinto ², quia sicut prius dicebatur ³, inconueniens valde videtur, quod actus vitalis, ut est sentire et intelligere, sit in nobis effective a non vivente propter duo: Primo, quia actus vitales minus nobiles, ut nutriri et augeri, sunt in nobis a principio intrinseco et nullo modo ab extrinseco effective; secundo, quia viventia distinguuntur a non viventibus sensu et motu, 20 et magis sensu quam motu, quia viventia moventur secundum locum a se ipsis, non mota effective ab aliquo extrinseco. Ergo fortiori ratione sentire non est in nobis a principio activo extrinseco.

Sexto ⁴ quia Deus potest facere effectum cuiuslibet cause efficientis secunde sine ipsa. Sed Deus non 30

1 sed] est Vc 2 causans] casus Vc 9-10 sunt—speciem repetit Vc (19r⁸) 10-11 ut—specie om Vc 12 proprius om Vc

¹ Corrige: Quinto.

² Sexto.

³ Cf. p. 10, 20 ss.

⁴ Septimo.

potest facere, quod intelligere sit sine obiecto, quia tunc homo posset intelligere, dato, quod nichil intelligeretur. Ergo etc.

Et si dicatur, quod non, quia obiectum comparatur ad actum intelligendi ut principium activum ad suum ⁵ effectum, et quantum ad hoc nichil prohibet, quod actus intelligendi careat obiecto; comparatur etiam ut correlativum, et quia correlativa sunt simul natura, ideo ex hac parte est impedimentum, ne sit actus intelligendi sine obiecto: istud non valet, quia relatio, ¹⁰ que est inter intelligere et obiectum, aut est cause ad effectum, aut ex ea oritur et dependet secundum illam opinionem. Si enim obiectum effective causaret actum intelligendi, ad quem sequitur, quod obiectum intelligitur, et quod intellectus intelligit, necesse est, ¹⁵ quod habitudo actus intelligendi et sui obiecti sit habitudo cause et effectus, vel ex hac habitudine dependeat et eam ex necessitate supponat. Si igitur potest fieri divina virtute, quod intelligere non sit ab obiecto effective, poterit etiam fieri, quod intelligere ²⁰ nullo modo dependet ab obiecto, quod est manifeste falsum. Ex hiis patet, quod intelligere et sentire non sunt in nobis effective ab obiecto.

Vcf. 20va

Ua f. 28ra

[Dicendum est ergo aliter, sc.] quod sentire et intelligere non dicunt aliquid reale additum super sensum et intellectum, faciens cum eis realem compositionem; et ulterius, quod tales actus sunt in nobis per se a dante sensum et intellectum, quod est creans vel generans, ab obiecto autem sicut a causa sine qua non. 30

2 homo] hoc Vc 5—7 ad—comparatur om Vc 15 intelligitur] intellectus Vc 16 et] in Vc 21 nullo modo] in nullo Vc 24 Dicendum—sc.] Sed quidam tenent oppositum dicentes Ua Vc et in marg. op. (om Vc) .d.

Primum probatur quinque rationibus, quarum prima
sumitur ex natura operationis secundum se et || abso- Vc f. 20v
lute. Actus enim primus est forma, sicut intellectus
in homine et calor in igne; sed actus secundus est
5 operatio forme, ut intelligere et calere vel calefacere,
et sic de similibus. Operatio autem forme non potest
esse forma distincta ab ea, quae est actus primus,
quia tunc operatio non esset actus secundus, sed pri-
mus. Forma enim quaecumque substantialis vel acci-
10 dentalis dicit actum primum. Et iterum, si operatio
secundum se esset aliqua forma, eius esset aliqua
operatio, et procederetur in infinitum, quod forme
esset forma, et operationis operatio. Quare melius est
sistendum in primo, sc. quod operatio forme non est
15 forma ei addita.

Secunda ratio sumitur ex natura operationis in-
tramanentis. Ubi cumque enim actus secundus non
transit in materiam exteriorem, actus primus et se-
cundus, sc. forma et operatio, non differunt realiter
20 sic, quod faciant ad invicem compositionem, sed dif-
ferunt solum dictione verbali et nominali, ut lux et
lucere, calor et calere, albedo et albescere, et sic de
aliis; sed sentire et intelligere sunt actus intrama-
nentes; ergo sunt idem realiter quod sensus et intel-
25 lectus, nisi quod designantur verbaliter et illa nomi-
naliter. Unde satis irrationabiliter videntur aliqui
dicere ponentes, quod intelligere non est exercere
aliquam actionem, sed solum habere formam aliquam,
sicut calere non est exercere aliquam actionem, sed
30 solum habere formam caloris; et tamen dicunt, quod
intelligere non est solum habere intellectum, sed est

1 probatur] probant *Ua Vc et in marg.* 1^a conclusio, 1^a ratio
3—4 enim—actus *om Vc* 4, 8, 17 secundus] sensus *Vc* 5 vel]
et *Ua* 16 *in marg.* *Ua Vc*: 2 30—31 formam—habere *om Vc*

intellectum habere quandam aliam formam, que est ipsum intelligere; quod est simile, ac si diceretur, quod calere non est habere calorem, sed est calorem habere quandam aliam formam, que sit ipsum calere, quod est ridiculum. 5

Tertio probatur idem ex inseparabilitate ipsius intelligere et sentire a sensu et intellectu sic: Quicumque differunt per essentiam absolutam, possunt divina virtute separari secundum existentiam, nisi alicui eorum repugnet ratio actualis existentie, ut est materia prima, de qua dicunt aliqui, quod, cum sit 10
 Ua f. 28r^β || pura potentia, non potest existere sine forma. Omne autem accidens absolutum, cum sit actus quidam, potest existere divina virtute sine subiecto; sentire autem non potest existere sine sensu, nec intelligere 15
 sine intellectu. Ergo non dicunt aliquid reale absolutum supra sensum et intellectum.

Quarta ratio sumitur ex habitudine istorum actuum ad sua obiecta, quia si intelligere sit aliquid absolutum faciens compositionem cum intellectu, tunc intelligere et intelligibile erunt relativa secundum dici tantum et nullo modo secundum esse, quia relativum secundum esse est illud, cuius esse est referri et essentia est relatio, quod non convenit alicui absoluto. Ex hoc sic arguitur: Relativa secundum dici non 25
 claudunt se mutuo in intellectu suo, sicut si Sortes sit filius Platonis, in intellectu quidem patris clauditur filius et e contrario; sed in intellectu Sortis non includitur Plato nec e contrario, quia pater et filius sunt correlativa secundum esse, eo quod paternitas et 30
 filiatio sunt essentialiter relationes, Sortes vero et

6 probatur] probant Ua Vc; in marg. .3. 17 Quartam
 rationem sumunt Ua Vc; in marg. .4. 26 suo om Vc 30 re-
 lativa Ua

Plato sunt relativa solum secundum dici. Intelligere autem et sentire necessario includunt intelligibile et sensibile. Ergo intelligere et sentire non sunt relativa secundum dici, nec per consequens sunt aliquid absolutum additum super sensum et intellectum, faciens cum eis compositionem.

Posset tamen aliquis dicere, quod si intelligere non est aliquid additum faciens compositionem cum intellectu, tunc intelligere non dicit aliquam perfectionem intellectus; perfectio enim est de absolutis. Igitur intellectus erit eque perfectus ante intelligere sicut cum actu intelligit, quod est inconveniens. Ergo intelligere dicit aliquid additum intellectui faciens cum eo compositionem.

Ad hoc respondendum, quod non est de ratione perfectionis, quod faciat compositionem cum perfectibili. Alioquin Deus, qui habet omnem perfectionem, haberet omnem compositionem. Immo omnis compositio inquantum huiusmodi pertinet ad imperfectionem; propter quod relegatur a Deo. Et ideo posset statim dici, quod non oportet, quod intelligere, licet dicat perfectionem, quod propter hoc faciat cum intellectu compositionem.

Sed absque dubio istud non sufficit, quia, licet non oporteat perfectionem realiter differre a perfectibili universaliter loquendo, oportet tamen perfectionem separabilem a perfectibili realiter ab ipso differre et facere cum ipso compositionem; perfectiones etiam a se invicem separabiles faciunt compositionem, si ad invicem uniantur. Cum igitur intellectus quandoque sit sine intelligere, videtur, quod intelligere faciat

1 solum] tantum *Vc* 7 Et quia posset aliquis dicere contra istos. quod . . . *Ua Vc et in marg. Ua* .5. 10 enim] autem *Vc*

15 Respondent ad hoc *Ua Vc* 27 ab om *Vc*

compositionem cum intellectu, aut quod intelligere non sit perfectio intellectus, quod videtur inconueniens.

Ad quod dicendum, quod intellectus non est perfectior, cum actu intelligit quam ante intelligere per se, sed solum per accidens eo modo, quo grave perfectius est, cum est deorsum quam impeditum. Que tamen perfectio non est per compositionem; sicut enim grave simul cum gravitate acquirit locum, nisi prohibeatur, sic habens intellectum statim per ipsum intelligit, nisi sit defectus obiecti intelligibilis, ut magis patebit infra. Et sic patet primum, sc. quod intelligere non dicit aliquid additum super intellectum. Aliter potest responderi, quod instantia veritatem habet de perfectione prima, que est forma, non autem de secunda, que est operatio.

Secundum est, quod intelligere et sentire sunt in nobis per se a dante sensum et intellectum, quod est creans vel generans, ab obiecto autem sicut a causa sine qua non. Primum probatur ex hiis, que dicta sunt. Si enim intelligere et sentire non sunt aliquid additum supra sensum et intellectum, consequens est, ut ab eodem sit utrumque. Probatur etiam idem ratione et auctoritate. Ratio est, quia actus proprius speciei est a dante || formam, per quam res in specie reponitur. Sed intelligere est actus proprius habentis intellectum et sentire habentis sensum, in quantum huiusmodi. Ergo sentire et intelligere sunt per se a dante formam sensus et intellectus. Auctoritas etiam Aristotelis ^{8^o} Phisic.¹ est ad hoc; dicit enim

3 Ad quod dicendum] Item respondent *Ua Vc* 11 patet] probant *Ua Vc* 12 Aliter respondent *Vc*; vel aliter dicendum—operatio *Ua in marg.* 16 *Ua Vc in marg.* 2^a conclusio 19 probant *Ua Vc* 24 in] et *Vc* 27 per se] semper *Ua*

¹ Phys. VIII (Θ) c. 4 255 b 13 ss. Thomae Com. l. 8 lect. 8.

ibi expresse, quod generans dans formam dat etiam operationem et motum convenientem forme, sicut dans calorem igni dat ei, ut calefaciat combustibile presens et dans || ei levitatem dat ei per se motum sursum; Ua f. 28va
 5 habens enim formam solum est in potentia accidentali ad operationem et motum convenientem forme; et ideo ad hoc, ut reducatur in actum, non indiget agente dante novam formam, quia iam non esset in potentia accidentali solum, sed essentiali. Ab eodem ergo, a
 10 quo habet formam, habet etiam, quantum est de se, quod sit sub actu secundo. Et potest ex hoc formari ratio concludens utrumque articulum sic: Illud, quod est solum in potentia accidentali, non est in potentia ad novam formam nec indiget ad hoc, ut reducatur
 15 in actum, agente dante novam formam. Sed habens actum primum solum est in potentia accidentali ad actum secundum, qui est operatio. Ergo etc. Maior et minor patent ex 8° Phis.; patet igitur primum, sc. quod sentire et intelligere sunt per se a dante formam
 20 sensus et intellectus.

Secundum probatur sc. quod sint ab obiecto sicut a causa sine qua non; ex quo etiam apparebit tertium principale, sc. qualiter intelligere et sentire fiant in nobis, et quare non semper intelligimus aut sentimus,
 25 cum semper habeamus sensum et intellectum. Ad cuius evidentiam dicendum, quod actus primus et secundus quandoque perficiunt rem secundum se et absolute et sic significantur, ut calor et calere, albedo et albescere. Et in talibus simul et inseparabiliter res ab eodem efficitur
 30 sub primo actu et secundo; simul enim et ab eodem aliquid est calidum et calet, album et albescit. Quandoque autem actus primus et secundus perficiunt rem

4 dans] dat Vc 21 probant Ua Vc; in marg. 2^a conclusio
 ab] in Vc 26 dicendum] dicunt Ua Vc 32 actus om Ua

non absolute, sed in habitudine ad alterum et sic significantur, ut calefactivum et disgregativum, calefacere et disgregare; et respectum talem importat actus primus secundum potentiam, actus autem secundus secundum actum, et in talibus non semper simul est 5 aliquid sub actu primo et secundo, sed contingit quandoque habere actum primum sine secundo. Cuius ratio est, quia actus primus requirit presentiam eius, ad quod dicitur, solum secundum potentiam; sed operatio vel actus secundus requirit presentiam eius secundum actum. 10 Ad hoc enim, quod aliquid sit calefactivum, sufficit, quod possit habere calefactibile, sed ad calefacere requiritur actualiter presens calefactibile; et quia contingit aliquid esse presens secundum potentiam, quod tamen non est actu presens, 15 ideo contingit aliquid esse sub actu primo absque actu secundo. De numero autem talium actuum sunt intellectus vel principium intellectivum et intelligere; dicitur enim utrumque non omnino absolute, sed in habitudine ad intelligibile, quam habitudinem importat 20 intellectus secundum potentiam, intelligere autem secundum actum. Propter quod habens intellectum non semper intelligit, quia non semper habet intelligibile actu presens. Per quid ergo reducitur de potentia intelligendi ad actum? Dicendum, ut tactum est, quod 25 per illud, quod dat intellectum per se, quia dans intellectum, quantum est de se, dat intelligere, quia habere intellectum est intelligere presens obiectum; obiectum autem presentatum vel presentans obiectum est causa sine qua non pro eo, quod intelligere non 30 est perfectio mere absoluta, sed in comparatione ad alterum.

5 simul *om Vc*
factibile *om Vc*

11 enim] etiam *Vc*
14 presens] prius *Vc*

13—14 sed—cale-
24 quid] quem *Vc*

Et idem est de actu sentiendi, de quo profert beatus Augustinus (6° Musice¹) iam dictam sententiam, dicens sic: „Corporalia quaecumque huic corpori obiciuntur extrinsecus non in anima, sed in corpore aliquid faciunt.“ Et post: „Et ne longum faciamus, videtur michi anima, cum sentit in corpore, non ab illo aliquid pati, sed in eius passionibus attentius agere; et has actiones, sive faciles propter convenientiam, sive difficiles propter inconvenientiam, non eam latere, et hoc est, quod sentire dicimus.“ Vult dicere, sicut apparet ex hiis, que dicuntur in eodem 6° cap., quod sensibile non agit || in potentiam sensitivam, sed in organum ratione qualitatum disponentium ipsum, que actio, cum sit presens sensui, non latet ipsum, et ideo sentitur, nec est aliud sentire, nisi sensibile presens non latere sensum, qui secundum se est quoddam cognoscere, quemadmodum dictum est de intellectu.

Per quid autem presentetur sensibile sensui et intelligibile intellectui, utrum per speciem vel per aliquid aliud, nichil ad presens. Sed hoc tantum ex dictis habeatur, quod species non requiritur ut eliciens actum per se, sed solum, ut representans obiectum, si tamen unquam requiritur.

[Nunc videndum est, quomodo intelligat angelus. Circa quod advertendum est,] quod angelus intelligit se et alia a se. Se autem intelligit per suam essentiam et non per speciem; et hoc concedunt omnes, tam philosophi quam theologi, et rationabiliter. Per hoc enim fit intelligere in nobis et in quibuscumque, quod intelligibile presens est intellectui. Nichil

Ua f. 29v^β

l. 13

Vc f. 21v^β

l. 59

11 cap. om Vc 14 presens] primo Vc 19 per₂ om Ua
20 aliud om Vc 24 De cognitione igitur angelorum est una opinio
talis; dicunt enim quidam, quod . . . Ua Vc et in marg. .d.

¹ De musica l. 6 c. 5, ML 32, 1168 s.

autem est adeo presens intellectui angelico, ut sua essentia. Ergo angelus intelligit se per essentiam suam.

Et si dicatur, quod eodem modo concludit ratio de intellectu nostro, quod intelligat se per essentiam suam, quia est sibi ipsi presens, dicendum, quod non, quia 5 obiectum primo proportionatum intellectui nostro est
Vcf 22ra aliquid prius || sensatum, quia noster intellectus est cum sensu. Propter quod intellectus noster, licet sit sibi presens, non tamen in ratione primi intelligibilis ab eo, quia non est aliquid, quod cadere possit sub 10 sensu. Sed intellectus angelicus, qui a sensu non dependet, statim apprehendit omne intelligibile sibi presens. Essentia autem angeli secundum se est intelligibile. Ideo etc. Augustinus tamen illud, quod dictum est de angelo, quod intelligit se per essentiam 15 suam, concedit de anima respectu sui ipsius (libro de Trin. 9¹).

Et sic se ipsum intelligit angelus per essentiam suam. De aliis autem a se dicendum, quod angeli non intelligunt illa per species² nec per essentiam 20 suam, sed per ipsarum rerum presentiam in se vel in causis suis. Primum patet, quia si in angelo essent species, vel essent representative rerum, ut medium cognitum, vel solum ut ratio cognoscendi. Non ut medium cognitum: Primo, quia non sic con- 25 suevimus uti nomine speciei; alioquin diceremus causam esse speciem effectus et e converso et habitum speciem privationis, quia talia sunt media cognoscendi. Secundo quia eandem vicem, quam tenet species in sensu vel in nostro intellectu, tenet species in mente 30 angeli, licet non accipiatur a re sicut alie. Sed spe-

7 prius] presens Vc 31 re] te Vc

¹ De Trin. IX c. 3, ML 42, 962 s.

² Sententia S. Thomae; cf. S. th. I q. 55 a. 2; q. 57 a. 1.

cies in sensu et intellectu nostro, si qua sit ibi, non habet rationem medii cogniti. Ergo etc.

Item species non potest esse solum ratio cognoscendi, quia omnis talis species aliquid representans
 5 et forma per ipsam immediate representata sunt eiusdem rationis secundum speciem, licet differant in modo essendi. Sed nichil existens in mente angeli potest esse eiusdem rationis specificae cum quidditatibus rerum nec secundum genus, cum illa sint substantie,
 10 he autem quedam accidentia. Ergo etc. Minor patet, sed maior declaratur exemplo et ratione. Exemplo, quia sicut lux in corpore luminoso et lumen in aere sunt eiusdem speciei, licet differant in modo essendi propter diversitatem subiecti recipientis, sic color et
 15 species eius in medio vel oculo sunt eiusdem rationis specificae, sed differunt in modo essendi propter diversitatem subiecti. Ut enim proprium subiectum lucis secundum suum perfectum esse est densum — unde et stella dicitur esse densior pars sphere — sic pro-
 20 prium subiectum coloris, qui aliquo modo vergit ad naturam lucis, est perspicuum terminatum per opacum; subiectum autem utriusque secundum esse imperfectum est perspicuum non densum || nec terminatum. *Ua f. 30ra*
 Et sicut est de luce et lumine, colore et specie, sic est de
 25 qualibet forma et specie ipsam immediate representante, quod sc. sunt eiusdem rationis specificae. Idem apparet per rationem sic: Illud, quod est solum ratio cognoscendi et non proprie medium cognitum, non ducit in cognitionem alterius nisi ratione perfecte similitudinis;
 30 unde et similitudo dicitur per quandam expressionem. Medium autem cognitum potest ducere in cognitionem

15 eius *om Vc* 17 proprium] propositum *Vc* 18 *Vc scribit*
 dempsus, dempsitas etc. 19 spere *Ua Vc* 21—23 terminatum—
 densum *om Vc*

alterius ratione cuiuscumque habitudinis, sc. ut causa vel ut effectus vel ut simile vel ut oppositum et qualitercumque aliter, sed species ratione solius similitudinis, ut dictum est; perfecta autem similitudo non est differentium secundum speciem. Ergo etc. Patet 5 ergo maior; minor etiam de se clara est. Ergo sequitur conclusio, sc. quod in angelo non sunt species quidditates rerum representantes.

Si quis autem dicat, quod species representans est eiusdem rationis cum re representata non in essendo, 10 sed in representando, vane loquitur. Representat enim non quia effectus rei, quia sic omnis effectus esset species; nec ratione cuiuscumque alterius habitudinis nisi huius, quia secundum illud, quod est, est similitudo rei. Et ideo secundum illud, quod est, non 15 potest esse alterius speciei. Propter quod nullius quidditatis substantialis potest esse aliqua species in mente eam representans apud quemcumque intellectum creatum vel increatum, nec ipsamet essentia divina est intellectui divino ratio representans alia ut 20 species, sed solum ut medium cognitum.

Secundo patet idem, sc. quod species non potest esse in angelo ut ratio cognoscendi, quia illud, quod est solum ratio cognoscendi alterum, impossibile est, quod sit cognitum primum, sed cognoscitur solum per 25 reflexionem intellectus ab obiecto supra se ipsum. Unde sensus, qui non est supra se ipsum conversivus, nunquam apprehendit speciem ipsum informantem. Intellectus autem, si quam habeat, potest eam apprehendere, convertendo se ab obiecto ad speciem ipsum 30

8 representantes] exprimentes *Ua et in marg.*: Nota secundum istos, quod illud, quod facit color in medio, est eiusdem rationis cum ipso. Ergo idem est de quolibet sensibili respectu eius, quod agit in medio et organo. 14 est₂ *om Vc* 19 vel increatum *om Vc* 27 conversivum *Vc*

representantem. Sed species in angelo est ab ipso prius cognita vel considerata quam res cuius est species. Ergo ipsa non est solum ratio cognoscendi. Probatio minoris: quia secundum ponentes species
 5 angelus non semper actu intelligit omne illud, cuius habet speciem. Peto ergo, qualiter de novo aliquid intelligit, et respondetur, quod convertendo se supra speciem. Sed conversio intellectus non est nisi per actum suum, qui est intelligere. Ergo convertitur
 10 super speciem intelligendo eam, et per eam obiectum. Et item angelus cognoscendo semper et perfecte suam essentiam, videt ea, que sunt in ipsa. Videt || ergo Vc f. 22rβ species non considerando actu ea, quorum sunt species. Sunt ergo aliquid prius cognitum obiecto, quando-
 15 que ordine nature et quandoque ordine temporis. Et hec fuit minor, ex qua sequitur, quod intellectus angelicus est vere discursivus, quia cognoscere unum ex alio et post aliud est vere discurrere; sed angelus secundum predictos prius cognoscit speciem et postea
 20 ex specie cognita considerat de obiecto. Ergo vere discurrit, quod nullus dicit. Patet ergo, quod nullo modo sunt ponende species in angelo, nec ut medium cognitum, nec ut ratio cognoscendi. Igitur angeli non cognoscunt alia a se per species.

25 Item nec per essentiam, quod est secundum principaliter propositum, quod patet sic: Si essentia angeli representaret intellectui angelico alia a se, hoc esset pro tanto, quia est perfectissima inter species substantie, continens in se aliquo modo omnium in-
 30 feriorum perfectiones. Sed quod hoc non sufficiat, probo: quia omne, quod representat aliqua per hoc, quod continet ea vel eorum perfectiones, si representat ea distincte, continet ea distincte formaliter vel

virtute; sicut enim representat, sic continet, si tamen ratione continentie representat. Sed essentia angeli non continet distincte et formaliter perfectiones aliorum, ut de se clarum est; nec virtualiter, cum non sit aliorum causa. Ergo ipsa non representat ea distincte et tamen distincte cognoscuntur ab angelo; ergo non per hoc, quod represententur ab essentia angeli. — Idem dico de essentia divina, quod non representat distincte alia a se per hoc, quod perfectissima
 Ua f. 30r^β est absolute, || sed quia virtualiter et causaliter con- 10
 tinet omnia alia a se¹.

Et si dicatur, quod essentia angeli virtualiter ac distincte continet species rerum generabilium, quia movendo celum est causa earum, dicendum, quod non est causa, nisi sicut applicans activa passivis, et non 15
 sicut habens virtutem talia producendi. Dico etiam limitationem angeli ad genus et speciem non impedire representationem omnium², sed quia non est omnium causa.

Patet igitur, quod angelus non intelligit alia a se 20
 per species nec per essentiam propriam. Per quid ergo? Dico, quod per ipsarummet rerum presentiam in se vel in causis suis, in se, ut sunt res incorruptibiles, in causis suis, ut corruptibiles, que dependent ex causis pure naturalibus, ut postea magis patebit. Non 25
 enim requiritur ad cognitionem nisi presentia obiecti, ut sepe dictum est; omne autem actu ens eo ipso presens est angelo presentia, que sufficit ad eius cognitionem et eorum, que ex necessitate ad ipsum sequuntur; que presentia non attenditur secundum situm, qui competit 30

5 ipsa om Ua 16 Dico] Dicunt Ua Vc et add Ua in marg.:
 Quod ergo prius 25 Non] nec Vc

¹ cf. Thomas, S. th. I q. 55 a. 1 ad 3.

² Quod dicit Thomas, S. th. I q. 55 a. 1.

corporibus, sed secundum ordinem, qui facit idem in spiritibus, quod facit situs in corporibus secundum Augustinum. Hunc autem ordinem, qui facit talem presentiam, non puto alium esse nisi proportionem
 5 intellectus angelici ad omne illud, quod participat naturam entis, cum inter ea non sit ymaginabilis distantia vel absentia secundum situm sicut in corporibus.

Ad primum argumentum principale dicendum, quod ad hoc, quod intellectus intelligat, sufficit,
 10 quod res intelligibilis sit presens obiective intellectui secundum se vel secundum aliquid eam representans. Quod autem sit in intellectu subiective, accedit, sicut in anima nostra contingit, maxime in potentiis sensitivis, quidquid sit de intellectu. Res enim distans,
 15 ut color parietis, efficitur presens visui per id, quod causat in organo, quod cum sit accidens, est in eo ut in subiecto. Quod enim sit presens visui, necessarium est ad visionem; quod autem sit in eo ut in subiecto,
 20 accedit visioni. Dictum est autem, quod res se ipsis vel mediantibus causis suis sunt presentes obiective intellectui angeli. Unde non oportet, quod sint in angelo subiective, nec secundum se nec secundum suas species.

25 Ad secundum dicendum, quod non est intentio auctoris De causis, quod in angelis sint species subiective, sed solum obiective; species dico, i. e. rationes rerum cognitarum; quod patet ex commento 12^e propositionis eiusdem libri¹, ubi dicitur sic: Quando
 30 intelligentia scit essentiam suam, scit reliquas res,

8 Hec sunt verba eorum *add Ua* 9—10 dicendum] respondent *Ua Vc* 14—15 sensitive *Vc* 15 enim] igitur *Ua*
 25 dicendum] dicunt *Ua Vc*

¹ De causis § 12, ed. O. Bardenhewer, p. 175.

que sunt sub ea, quoniam sunt ex ea. Et licet in hoc erraverint, tam ipse quam alii philosophi, quod posuerunt intelligentias causas rerum, tamen hoc sufficit ad propositum nostrum, quod nunquam intellexerunt, quod in angelis sint subiective aliquae species, quibus intelligant alia a se, cum dicant expresse, quod ea, que sunt sub se, cognoscunt per suam essentiam.

2 erraverunt *Vc* quod] qui *Vc*

II.

Disputatio Durandi et Anonymi cuiusdam.

Utrum intelligere sit aliquid additum intellectui E f. 80r β
5 cum eo faciens compositionem realem.

Videtur quod non; quia cum intellectus sit forma, [Dur. Opp.]
si intelligere faceret cum eo compositionem, recipere-
tur in eo per modum forme. Sed hoc est impossibile,
quia forme non est forma. Ergo etc.¹

10 **Responsio.** Dicendum, quod facit realem com- [An. Resp.]
positionem cum intellectu. Cuius ratio est, quia quod
de non tali fiat tale, oportet, quod hoc fit vel per
receptionem, sicut de non albo fit album per receptio-
nem albedinis, vel per productionem ipsius in altero,
15 sicut de non agente fit agens per productionem ali-
cuius in passo, vel per applicationem ipsius ad aliud
vel alterius ad ipsum. Sicut autem quilibet in se ex-
peritur, <quod> intellectus fit de non intelligente actu
intelligens; et hoc non fit per applicationem vel ipsius
20 ad aliquid vel alterius ad ipsum, quia applicatio huius-
modi preexigit motum localem, sicut corpus non ap-
plicatur noviter ad locum, nisi prius moveatur loca-
liter. Obiecto autem intellectus manente omnino in-

12 fit] sit E 16—17 ad aliud vel alterius] ad locum vel
loci E; *textum sic corrigendum esse patet ex infra dictis; cf.*
l. 19 ss. et p. 35, 1 s. et 38, 4 s.

¹ Cf. supra p. 19, 6 ss.

moto, intellectus fit de non intelligente noviter intelligens. Ergo hoc non fit per talem realem applicationem. Item nec per productionem ipsius in aliquo, quia si noviter intelligens aliquid produceret in alico, hoc esset in obiecto. Sed nichil facto et innovato 5 circa obiectum, fit intellectus in actu. Ergo non fit per productionem ipsius in alico. Relinquitur ergo tertium, sc. quod per solam novam receptionem eius, quod facit ipsum esse actu intelligentem. Actus autem intelligendi, sc. intelligere, est illud quo intelligens 10 est intelligens formaliter. Ergo oportet ipsum esse aliquid in intellectu receptum; ex quo sic: Omne receptum in intellectu facit cum eo realem compositionem tanquam aliquid sue essentie superadditum, quia nichil in se ipso recipitur. Sed intelligere est in in- 15 tellectu per solam receptionem, ut declaratum est. Ergo etc.¹

Ad argumentum in contrarium dicendum, quod non est inconveniens, quod forme sit forma, accipiendo formam diversimode. Actus enim intelli- 20 gendi cum sit informans intellectum et sibi inherens, sicut accidens et forma quedam, oportet dicere, quod sit forma. Et ideo sicut forme est operatio, sic et forme erit forma.

[Dur. Opp.] Contra ea, que dicta sunt, arguebatur: primo contra 25 rationem positionis², secundo contra responsionem rationis³, tertio ad principale propositum⁴.

Circa primum ar[gueba]tur contra maiorem dicte rationis⁵; et videtur, quod non sit vera, sc. quod de non tali non potest fieri tale nisi per receptio- 30

¹ Cf. Herveus, Quol. III q. 8 a.¹1, infra p. 47.

² p. 34, 28—38, 11. ³ p. 38, 12—21.

⁴ p. 38, 22—42, 21.

⁵ Cf. supra p. 33, 11—17.

nem vel productionem vel alterius applicationem ad ipsum vel e contrario.

Contra: quia de non moto fit actu motum, sicut cum leve movetur sursum, et non fit per applicationem alicuius ad ipsum, quia non est ibi necessarium aliquid nisi remotio prohibentis; nec per productionem alicuius in altero, ut patet, nec per novam receptionem facientis realem compositionem; et tamen fit de non moto realiter motum. Ergo intellectus poterit fieri de non intelligente actu intelligens sine hoc quod recipiat aliquid faciens realem compositionem¹.

Sed dicebat: Quod remotione prohibentis fit motum, fit motum tertio modo per applicationem ipsius ad locum sive ad ubi, sive primo modo per receptionem motus, qui facit cum moto realem compositionem.

Contra hoc: Quia applicatio mobilis ad locum est applicatio ad aliquid extrinsecum. Locus enim est extra naturam locati, cum eo non faciens realem compositionem². Ideo ratione talis applicationis non potest fieri de non moto actu motum.

Item non sufficit ad hoc, ut concludat ratio preposita, applicatio ipsius ad »ubi«, quia »ubi« non est res absoluta faciens realem compositionem, cum non sit nisi quidam ordo vel relatio locati ad locum; relatio autem — sive differat sive non a suo fundamento — ad minus hoc ab omnibus ponitur, quod non facit compositionem realem.

12 remotioe prohibentis] de removenete prohibens *E*
12—13 fit motum₁ om *E* 21 concludit *E*

¹ Cf. supra p. 22, 3 ss. et 23, 1 ss.

² Cf. Durandus, Quol. Par. I q. 3 (u. ultima sex predicamenta dicta de Deo vel de creaturis dicant aliquid absolutum vel dicant solum respectum), Vat. lat. 1076, f. 15va: „formalis ratio ulteriorum sex predicamentorum consistit in denominatione, que fit ab extrinseco.“

[Resp.] Sed di[cebatur] »ubi« facere realem compositionem et esse rem absolutam¹.

E f. 80v
[Dur. Opp.]

Contra hoc: Quia mathematica || non faciunt rem absolutam, quia carent efficiente et motu; sed in mathematicis est »ubi«, sicut si duo circuli mathematici⁵ se invicem continere ymaginarentur, constat, quod unus erit in alio, et ita illud »ubi« non est res absoluta.

[Resp.] Dicebatur, quod duplex est »ubi«: naturale et mathematicum. 10

[Dur. Opp.]

Quod autem de non moto fiat motum per receptionem facientis realem compositionem, sicut dixit Respondens, videtur contra Philosophum², quia motus localis nichil variat in re, sed solum est ad extrinsecum terminum. Sed illud, quod nichil¹⁵ diversificat, non affert rei realem compositionem; sed motus localis nichil diversificat in re mota. Ergo etc.

Item arguebatur contra eandem maiorem, quia de non simili fit actu simile absque nova receptione³; ergo de non moto actu fit motum et de non²⁰ intelligente actu intelligens eodem modo.

[Magister]

Sed di[co], quod ad hoc, quod de [non] simili fiat actu simile, oportet, quod sit mutatio facta in se vel in altero, et per consequens sit facta realis compositio; puta si aliquis sit niger et efficiatur actu²⁵ albus, tunc previa nova compositione in se ipso fit actu similis; vel si aliquis sit albus et alter efficiatur albus noviter, iste efficietur actu similis et per realem

11 scriba vel corrector inter verba 'non moto' et 'fiat' postea erronee 'non' inseruit 15 terminum] tm E 16 affert] aufert E

¹ Cf. Hervaeus, Quol. I q. 9. Summa totius logicae Aristotelis, Tract. VI c. 1.

² Phys V c. 1 224 b 11 ss.

³ Cf. Durandus, Quol. Paris. I q. 1 (Vat. lat. 1076, f. 10 v); I Sent. (C) d. 30 q. 2 a. 1.

compositionem et mutationem factam in altero; et illud sufficit ad habendum intentum Respondentis, quia cum quis fit de non intelligente intelligens actu, oportet quod actu sit vel per novam compositionem
5 factam in intellectu vel per mutationem factam in altero, [sc.] non nisi in obiecto. Sed hoc esse non potest, quia res intellecta manet omnino inmutata. Ergo cum intellectus fiat de non intelligente intelligens, hoc fit per compositionem realem factam in ipso, quod
10 est principale intentum Respondentis¹.

3° arguebatur contra eandem maiorem, quia [Dur. Opp.] quando forma intensa acquiritur noviter, per motum fit de non tali actu tale, quia de non moto motum. Sed ibi non fit receptio alicuius non habiti facientis
15 compositionem novam, eo quod forma intensa et remissa non dicunt aliquid realiter distinctum vel distinguibile². Et ideo cum aliquid fit magis calidum, non accipitur aliud realiter; sed si mobile non esset calidum, tunc noviter movere[tur] ad aliquem gradum
20 caloris intensum, et per consequens de non tali fieret tale per receptionem et novam compositionem.

Item quando aliquid fit de non tali tale, puta de non moto motum, motus terminatur ad aliquid actu, et actu distinctum, [non] potentia distinguibile; et non
25 sufficit receptio distinguibilis, sed est receptio novi ter-[mini] et actu distincti, quod est contra Respondentem in quodam dicto³.

Et ideo di[cebat] Respondens, quod quando [Resp.] dicitur: »quando de non moto etc.«, verum est, quando
30 illud quod movetur incipit primo et noviter moveri, et sic cessat obiectio de forma intensa et remissa.

¹ Cf. Herveus, Quol. II q. 7.

² Cf. Durandus, I Sent. (C) d. 17 q. 7.

³ Cf. supra p. 35, 12 ss.

[Dur. Opp.]

Ulterius contra minorem principalis rationis sic: Quia facit ibi fallaciam consequentis ab inferiori ad superius negando, quando dixit, quod de non intelligente non fit actu intelligens per applicationem ipsius, quasi talis motum localem includat. Et ⁵ quia non est ibi applicatio localis, non fit per applicationem ¹. Hec est fallacia consequentis sic: Non est applicatio facta per motum localem, ergo nulla. Non sequitur, quia de non intelligente fit actu intelligens per applicationem obiecti ad intellectum, quod ¹⁰ fit sine motu locali.

Ulterius arguebatur contra responsionem ² rationis. Dixerat enim ipsum actum intelligendi esse formam, et ideo forme esse formam concesserat ³. Contra hoc: Quia quando aliqua duo ad invicem distinguuntur, illud quod est ratio distinctionis non potest ¹⁵ utrique esse commune. Quod patet. Sed actus primus distinguitur a secundo actu, quia actus primus est forma, actus secundus est operatio. Igitur operationi non potest convenire, quod sit forma. Ergo nec ²⁰ intelligere dicitur forma esse.

E I. 80 vβ Ulterius arguitur ad principale sic: Omnis forma absoluta que est fundamentum relationis potest intelligi sine relatione. || Sed intelligere est huiusmodi, quia est fundamentum relationis referentis ad obiectum, ut ponebat Respondens. Ergo poterit intelligi ²⁵ sine relatione ad obiectum ⁴. Ergo possum intelligere ipsum intelligere absque hoc quod cognoscam obiectum, quod falsum est. Ergo intelligere est relatio sola, et sic non facit realem compositionem cum intellectu, nec est res absoluta superaddita intellectui ³⁰ ⁵.

¹ Cf. supra p. 33, 19—24.² i. e. solutionem.³ Cf. supra p. 34, 18 ss.⁴ Cf. supra p. 34, 7 ss.⁵ Cf. supra p. 20, 18—21, 6.

Maiores patet, quia possum creaturam intelligere sine relatione ad Deum.

Ad quod duplex dabatur responsio: Primo [Resp.] sic, quod fundamentum relationis dupliciter potest
5 considerari: Uno [modo] secundum id, quod est in propria natura; et sic potest intelligi sine relatione. Alio modo secundum illud, [quod] includitur in significatione nominis, sicut nomen cause non possum intelligere sine causato. Sic intelligere dupliciter con-
10 sideratur: Primo secundum quod est qualitas quedam; et sic potest intelligi sine obiecto. Alio modo secundum id, quod significatur per dictionem intelligere; et <quia> sic dicit relationem ad obiectum. Ergo etc.

Alia responsio fuit, quod quedam essentialiter
15 includunt relationem, ut materia respectu forme et accidens respectu substantie, et in talibus fundamentum relationis non potest intelligi sine relatione; et hoc est quod dicit Aristoteles 1 Physicorum¹, quod materia non est intelligibilis etc., et 7 Meta-
20 phisice² dicit idem de accidentibus, quia posteriora non intelliguntur sine prioribus.

Contra has sic: Ipsum intelligere aut significat [Dur. Opp.] respectum tantum, et sic habetur propositum, quia non facit realem compositionem; aut significat rem
25 absolutam tantum, et tunc potest intelligi sine relatione ad obiectum, quod falsum est etiam secundum dictum Respondentis; aut significat rem absolutam cum respectu. Sed hoc esse non potest, quia nullum nomen univoce dictum significat res diversorum pre-
30 dicamentorum. Standum est ergo in primo, quod significat solum respectum.

Sed di[cebatur], quod nomina in abstracto [Resp.] significantia solum et precise significant sua formalia

33 significantia] significata E

¹ Phys. I c. 7 191 a 7 ss.

² Met. VII (Z) c. 1 1028 a 20 ss.

significata, sicut albedo solam qualitatem, sed concrete significantia preter formale significatum con- significant aliquid aliud. Intelligere autem concrete dicitur, ideo includit utrumque.

[Dur. Opp.] Contra, quia concretum preter illud, quod abstractum significat, non inportat nisi ordinem ad subiectum et dependentiam. Ergo si intelligere dicitur concrete ex concretione, dicit solum ordinem et dependentiam ad subiectum, sc. ad intelligentem. Sed hoc nichil ad propositum, quia loquimur hic de relatione actus ad obiectum et non ad subiectum.

Preterea cum intelligere sit verbum, verbum autem non significat actum concernentem substantiam, quia hoc ad participium pertinet, ergo ipsum intelligere erit abstractum et intellectus concretum. Ergo etc. 15

Contra secundam solutionem arguitur quadupliciter: Primo contra illud: »Quod includit essentialiter etc.« sic: Nichil essentialius et ita intimius dicitur realiter relatum quam creatura ad Creatorem, que se tota, quidquid est, ad Deum refertur. Sed hoc non obstante adhuc potest intelligi sine Creatore. Ergo etc. 20

2° contra illud, quod inducit de materia, quod non potest intelligi sine forma. Contra: Hoc non habet ratione dependentie, quia sicut materia dependet a forma, ita e contrario; sicut ergo dependentia est causa, quod materia non potest intelligi sine forma, ita e contrario, quod nullus dicit. 25

3° contra illud, quod dicebat de accidente. Contra: Quantitas potest intelligi sine substantia; si non perfecte, tamen complete. 30

4° contra illud, quod posterius non potest intelligi

2 significantia] significata *E*
relatione *E*

19 realiter relatum] reale

sine priori. Contra: Hoc, licet in quodam sit verum, non tamen in omnibus, quia dicit Philosophus, quod innata est nobis via a notioribus nobis, que tamen sunt posteriora ad ea, que sunt notiora nature, sicut
5 causam per effectus cognoscimus¹.

Ulterius ad principale: Illud quod est in potentia accidentali tantum, non est in potentia ad aliquam formam facientem compositionem realem. Sed intellectus post habitum est in potentia accidentali
10 tantum respectu actus intelligendi. Ergo etc. Maior patet, quia illud quod est in potentia accidentali, ad hoc quod fiat actu, non indiget transmutatione. Sed quod est in potentia ad formam, indiget transmutatione, quia forma non potest induci in subiecto nec educi
15 de subiecto nisi per actionem agentis transmutantis. Unde 3 de anima² dicitur, quod aliter est in potentia intellectus ante habitum scientie et post habitum, quia primo [modo] est in potentia essentiali que respicit formam, in quo indiget transmutatione
20 <et> a sensibus ad intellectum; secundo modo est in potentia accidentali tantum, in quo non indiget transmutante, sed seipso cum voluerit potest exire in actum, remoto prohibente, || sicut patet de motu gravis E f. 81ra deorsum³.

25 Item ar[gui]tur: Principium elicitivum actus in operatione immanente non minus convenit cum actione quam principium elicitivum operationis transeuntis cum actione. Sed in operatione transeunte idem est principium elicitivum et operatio, ut est in agente,
30 sicut in igne idem est calor et calefacere, ut respicit

4 notiora] nec^a E

¹ Phys. I c. 1 184 a 16 ss.; cf. Analyt. Post. I c. 2 71 b 30 ss.

² De anima III c. 4 429 b 5 ss.; cf. Phys. VIII c. 4 255 a 33 s.

³ Cf. Durandus, De habitibus q. 4 a. 8; et supra p. 23, 5 ss.

ignem calefacientem; ex hoc enim quod ignis noviter calefacit aquam vel lignum, nulla realis et nova additio vel compositio facta est in igne. Ergo idem de intellectu, qui est principium elicativum actus intelligendi cum scientia, et sic intelligere non superaddit compositionem novam¹.

Preterea 7 Phis.² dicitur, quod circa intellectum non est alteratio; sed si intelligere esset res faciens realem compositionem, tunc intellectus alteraretur, cum factus sit de non intelligente actu intelligens. 10 Ergo etc.

Preterea Deus potest duo accidentia re absoluta differentia separare ab invicem. Sed intelligere non potest separari ab ipso intellectu, ita quod sit intelligere et non sit aliquis intelligens. Ergo etc.³ 15

Preterea magis convenit extremum cum medio quam extrema ad invicem. Sed inter intelligentem et obiectum est actus intelligendi medius. Cum igitur idem sit intellectus et res intellecta, cum anima se intelligit, ergo ad minus tunc intelligere est idem cum 20 intellectu et non faciens realem compositionem.

10 factum *E*

¹ Cf. supra p. 19, 16 ss. et 23, 25 ss.

² Phys. VII c. 3 247 b 1 ss. Com. Thomae l. 7 lect. 6.

³ Cf. supra p. 10, 28 ss. et 20, 6—17.

III.

Hervei Natalis Determinatio.

(Quolibet III q. 8.)

Utrum actus intelligendi dicat aliquid superadditum potentie.

5

H f. 97vβ
Vif. 167va
Vo f. 63vβ
ε f. k 5rβ
ζ f. 78rβ

Et arguitur, quod non, quia quod dicit purum respectum nihil addit super illud, in quo est. Actus intelligendi est huiusmodi. Ergo etc. Maior supponitur. Probatio Minoris: quia, quod non potest ab-
10 solvi ab intellectu relationis, dicit forma||liter respectum. Sed omnis cognitio est huiusmodi, quia cognitio non potest absolvi a respectu ad cognitum. Ergo etc.¹

ζ f. 78va

Secundo: quia omnis forma absoluta est primus actus. Sed intelligere non est primus actus. Ergo
15 est forma relata².

Contra: quia omnis actio realis terminatur ad aliquam formam absolutam superadditam passo. Sed actio realis intellectus agentis et phantasmatis terminatur ad intelligere. Ergo etc.

20 **Responsio:** Circa istam questionem sunt duo principaliter facienda. Primum est ostendere, quod queritur. Secundum est ostendere, a quo effective sit actus intelligendi.

7 supra id ζ 9 Minor probatur Vi ε 12 cognitum] ob-
jectum ζ 15 relativa ε ζ 23 sit] est H ζ

¹ Cf. supra p. 38, 22 ss.

² Cf. supra p. 38, 15 ss.

Quantum ad primum ponende sunt due opiniones, circa quarum primam sunt facienda quattuor: Primum est dare intellectum opinionis. Secundum est adducere rationes, quibus probatur. Tertium est improbare eam. Quartum est respondere ad eius rationes. ⁵

Quantum ad primum sciendum, quod quidam ¹ Vo f. 64ra dicunt, quod actus intelligendi || nihil addit super potentiam. Ad cuius evidentiam secundum eos sciendum ², quod actus primus et secundus quandoque nullam habitudinem important ad aliquid aliud, sicut lux ¹⁰ et lucere; et talia semper sunt simul actu. Unde quamdiu est lux, semper est lucere. Quandoque vero important aliquam habitudinem ad extra, sicut calefactivum ad calefactibile, et calefaciens ad calefactum. Modo dicunt, quod in istis semper sunt simul forma, ¹⁵ a qua aliquid dicitur esse calefactivum, et esse calefactibile, quia calefactivum importat calefacere secundum esse possibile. Nunc autem, licet calefactibile non semper sit presens calefactivo, tamen semper est presens aptitudine et possibilitate. Sed in calefaciente ²⁰ et calefacto forma, per quam convenit alicui calefacere, calefaciens et calefacere non semper sunt simul. Unde non semper est simul calor et calefacere. Modo dicunt, quod intellectivum et intelligibile se habent sicut calefactivum et calefactibile, intelligens au- ²⁵

1 ponende om § due om H 7 supra H 11 et₁ om §
12 semper] tamdiu H vero om H 13 aliquam om ε §
13—14 calefactivum] importat habitudinem add Vi ε 16 esse₁
om H Vo ε 16—17 calefactibile] calefactivum Vo; c. quia om H
17 semper importat H Vo 18 calefaciendum H 19 calefacto §
20 presens om § 22 calefaciens] calefactivum Vi 23 non
semper sunt H simul calor] habens calorem Vi; simul om Vo
24 sic se habent ε § 25 intelligens] intellectus Vi

¹ Durandus de S. Porciano, II Sent. (A) d. 3 q. 5; cf. supra p. 18, 24 ss.

² Cf. supra p. 23, 25—24, 24.

tem et intellectum sicut calefaciens et calefactum. Et dicunt, quod sicut intellectivum nihil addit super potentiam intellectivam, nisi solum respectum ad obiectum possibile esse presens, ita intelligens super potentiam nihil addit nisi habitudinem ipsius potentie ad obiectum presens. Et propter hoc, quia non semper est obiectum presens, licet semper intellectus sit intellectivus, non tamen semper intelligit.

Quod autem intelligere non dicat aliquam formam absolutam, sed solum respectum, probant quadrupliciter. Primo sic: nulla forma absoluta est operatio; intelligere est operatio. Ergo etc. Minor conceditur ab omnibus. Maior probatur tripliciter. Primo¹ sic: quia idem non est principium sui ipsius; sed forma absoluta est principium operationis. Ergo etc. Secundo² sic: illa que ex opposito distinguuntur, unum non est alterum. Sed actus primus et secundus, qui se habent sicut forma absoluta et operatio, ex opposito distinguuntur. Ergo etc. Tertio³ sic: quia si operatio esset forma absoluta, illa forma absoluta posset habere operationem. Et tunc queram de illa: utrum sit forma absoluta aut non. Si non, eadem ratione standum fuit in prima. Si sic, ergo ista forma habebit operationem aliam, et ibit in infinitum.

Secundo⁴ principaliter sic: quia in operatione intrinseca, que non importat aliquem respectum ad extra, forma et operatio non differunt nisi secundum

1 et₁] ad Vi et₃] modo Vo 2—5 addit—nihil videtur esse additum in marg. H, sed in photocopia est illegibile 3 intellectivam] intellectus § solum om § 3—4 obiectum presens aptitudine vel potentia § 4 supra § 7 intellectus] intelligens Vo 16 quia illa Vi 18 absoluta om Vi ε 20 ista Vi 22 aut] vel Vi ε 23 illa Vo ε 24 et sic § 26 importat] nisi add H Vo (2^a m.) §

¹ Cf. supra p. 19, 1—10.

² Cf. p. 38, 15—21.

³ Cf. p. 19, 10—15.

⁴ Cf. p. 19, 16—20, 5; 41, 25 ss.

modum significandi nominaliter et verbaliter, sicut lux et lucere. Et per consequens unum nihil addit super alterum. Sed intelligere est operatio manens. Ergo videtur, quod intelligere nihil addit super intellectum. Unde dicere, quod intelligere aliquid addit ⁵ super intellectum, est dicere, quod calere addit super || calorem, quod est absurdum.

H f. 98ra
ε f. k 5va

Tertio ¹ sic: quia si intelligere dicit formam absolutam, Deus posset separare intelligere ab intellectu, quia Deus potest quecumque absoluta separare, dum- ¹⁰ modo di||cant actum. Consequens est falsum, quia Deus hoc non posset facere, quia esset intelligere sine intelligente.

Vif.167vβ

Quarto ² sic: quia si intelligere diceret aliquam formam absolutam, ergo et sentire. Consequentia patet. ¹⁵ Consequens est falsum. Ergo et antecedens. Probo falsitatem consequentis, quia simul et semel aliquis videt album et nigrum, viride et talia. Aut ergo eodem actu aut pluribus. Si pluribus, tunc plures ²⁰ || actus sentiendi in uno sensu particulari — puta visu — sunt simul, quod est inconveniens. Si uno, et iste unus actus est absolutus, sequitur, quod uno et eodem actu sentitur album et nigrum et viride, quod est inconveniens, quia diversitas obiectorum facit diversitatem actuum. Ergo ponere actum sentiendi ²⁵

1 et] vel Vo sicut] ut Vi 3—5 Sed—intellectum om Vi
4 super] supra H Vo 6 supra Vo 11 actum] quod dicitur
propter materiam primam add ε ζ 12 potest ζ 15 absolutam
om Vo Consequentia patet om H ζ; post antecedens ε 16 et
om ζ 17 aliquis om ζ 18 viride et talia om ε ζ 19 tunc]
ergo H 20 in om Vi particulari om H ε 21 in visu H
21—24 Si—inconveniens om H 22 ille Vi 23 et viride
om H ε ζ

¹ Cf. supra p. 20, 6—17; 42, 12 ss.

² Ex quo opere illa ratio sumpta sit, non constat; sed cf. J. Koch, Durandus de S. Porciano I, 1927, 155 ss.

esse aliquid absolutum additum potentie est falsum et inconueniens.

Ista positio videtur mihi falsa et impossibilis, et arguo primo contra positionem, secundo contra modum
5 ponendi. Contra positionem arguo tripliciter: Primo ex novitate et mutatione, que in intelligendo apparet; secundo ex natura ipsius relationis; tertio ex his, que attribuuntur actui intelligendi.

Ex primo arguo quadrupliciter: Primo¹ sic: Ista
10 mutatio nova, qua fit de non intelligente intelligens, aut terminatur ad aliquem actum absolutum in potentia, aut ad hoc, quod obiectum fiat, aut ad hoc, quod unum applicetur qualitercumque ad alterum. Si primo modo, habetur intentum; si secundo modo, sequitur,
15 quod intelligere fiat non per aliquam mutationem factam in potentia, sed in obiecto, quod est absurdum. Si tertio modo, quero: Qualis est ista applicatio? Aut secundum locum, quod est manifeste falsum, aut secundum informationem, ut sc. obiectum informet
20 potentiam, quod est similiter absurdum. Et tamen etiam per hoc habetur propositum, quod sc. addit aliquid absolutum super potentiam, informans ipsam. Aut secundum presentialitatem, ut quidam dicunt; et si sic, quero: Qualis est illa presentialitas? Aut se-
25 cundum coexistentiam tantum; et sic, cum Deus semper coexistat cuilibet intellectui, semper intelligeretur a quolibet intellectu, quod falsum est. Aut

1 esse *om H* aliquod *H Vi* 3 Ista autem *Vo* esse falsa *Vo*
5 arguitur *H Vo om ε* tripliciter] ex tribus *Vi* primo arguo *ε*
6 in *om Vo* intellectu *H* apparent *ξ* 9 arguitur *H Vo*
17 est] sit *Vi ε* 20 tamen] tunc *Vo* 21 propter hoc *ε ξ*
22 aliquod *Vi* 23—24 ut—presentialitas *om H ξ* 25 tantum
om Vo 26 semper existat *Vo*; et in marg. sit presens; sit
presens semper *H* 27 a—est *om Vi* quocumque *H*

¹ Cf. supra p. 33; J. Koch, Durandus de S. Porciano I, 148 s.

secundum dispositionem moventis et mobilis. Et tunc quero: Aut hoc est per hoc, quod intellectus movet obiectum, et hoc dicere esset absurdum, aut hoc est per hoc, quod obiectum movet potentiam, et tunc queratur ad quid, sicut prius.

Secundo sic (et est confirmatio precedentis): quia ipsi dicunt, quod ista novitas provenit propter novitatem presentie obiecti non latentis¹. Quero: Quid intelligunt per non latentiam || presentie aut per presentiam non latentie? Aut puram negationem aut aliquid positivum. Si puram negationem, ergo intelligere formaliter non dicit nisi puram negationem. Si aliquid positivum, hoc non est nisi manifestationem. Ergo manifestatio sive cognitio est aliquid preter potentiam et obiectum et preter presentiam sive existentiam utriusque; et quero, quid sit illud, utrum aliquid creatum in potentia vel in obiecto; et sequitur idem quod prius.

Tertio sic: quia ubicumque aliquid fit de novo, quod prius non fiebat, oportet, quod hoc fiat aut per remotionem prohibentis, sicut grave movetur deorsum remoto detinente; vel per hoc, quod passum approximatur agenti vel e converso. Tunc ergo, quando de non intelligente fit intelligens, quero, quid istorum sit ibi de novo. Si dicatur, quod remotio prohibentis, quero, quid est illud prohibens, quod removetur, et

1 dispositionem—mobilis] mobile Vi Et om § 2 quero] quomodo add Vi 3 hoc est om Vo ε; est om § 7 ipsi] isti § 8 non om H Vo ε § 8—9 ipsi intelligant Vi 9—10 aut—latentie om Vi 10 non om H Aut,] per primum aut intelligunt H; aut enim ipsi int. ε; intelligunt § 13 manifestatio § 14 aliquid positivum aliud H; a. aliud § 15 sive] vel Vi ε 16 et] tunc add Vi ε 17 causatum H (?) ε sequeretur Vo 20 hoc om H § 22 detinente] prohibente H Vo (corr. ex determinate!) 22—23 approximatur] appropinquat §

¹ V. supra p. 25, 9; 14 ss.

- quid removet. Si dicatur, quod est remotio prohibentis negativi, quia sc. absentia obiecti prohibebat, sicut absentia aeris prohibet corpus luminosum, ne illuminet, hoc est ignorare propriam vocem, quia hoc
- 5 non est removeere prohibens proprie loquendo, sed est applicare ipsum passivum ad agens. Si secundo modo, tunc se habebunt obiectum et potentia sicut movens et motum, et tunc quero, ut prius, quid movet et quid movetur et iterum, quid facit movens in moto.
- 10 Quarto sic: Quando aliquis de novo videt Deum, quero, utrum aliqua mutatio nova fiat ibi || aut non. *Vi f. 168ra*
Si non, ergo eodem modo se habet beatus et non beatus. Si aliqua mutatio fit, quero: aut in potentia aut in obiecto aut in utroque. Dicere, quod in || ob- *H f. 98rβ*
- 15 iecto, sc. in Deo, aut in utroque, est absurdum, quia in Deo nulla cadit mutatio. Si in potentia, aut est acceptio alicuius absoluti, et sic habetur propositum. Aut terminatur ad relationem tantum, nulla mutatione facta in absoluto nec secundum se nec secundum
- 20 applicationem unius ad alterum, quod similiter est absurdum. Si ponatur, quod secundum applicationem unius ad alterum, queretur, qualis est ista applicatio, ut prius, et non poterit fingi.

Ex parte relationis arguo dupliciter. Primo sic:

25 quia illa relatio, quam tu dicis intelligere, aut est relatio rei aut rationis tantum. Si rationis tantum, tunc intelligere erit ens rationis tantum, et tunc ens rationis beatificabit homines, quod est satis absurdum. Si

1 quid] id add ζ 2 absentia corporis luminosi prohibet,
ne *Vi* 6 passum ε ζ 8 tunc om ε ζ 9 facit] faciat *H*;
faciat vel f *Vo*; f. vel faciat ζ 10 quando] si *H* 11 u. fiat
ibi mut. aliqua de novo *H* aut] vel ε ζ 13 Si autem *H* ζ
15 Deo vel utroque *H* ζ 16 cadit] est *Vi Vo* aut hoc ζ
19 per se ζ 22 ista om ε ζ; appl. illa *Vo* 24 parte]
autem add *H* ζ 25 ista ζ

realis, ergo in Deo non est intelligere, quia inter intellectum || divinum et suum per se obiectum nulla est relatio realis.

Secundo sic: quia si intelligere non addit aliquid absolutum super potentiam, sed dicit tantum respectum nullam compositionem facientem cum ea, tunc intelligens non est perfectior quam non intelligens. Sed hoc est similiter absurdum et impossibile. Primo
 ε f. k 5vβ probo consequentiam || et secundum eos et secundum veritatem. Secundum eos, quia, ut ipsi dicunt¹, respectus nullam perfectionem dicit preter ipsammet perfectionem, que est fundamentum. Sed fundamentum equaliter est in intelligente et non intelligente. Ergo si intelligere nihil dicit nisi talem respectum, eque perfectus erit non intelligens sicut intelligens. Hoc etiam patet secundum veritatem: quia perfectio videtur dicere formam alicuius perfectibilis differentem re a perfectibili. Sed secundum istam positionem intelligere non dicit aliquam perfectionem differentem re ab intellectu. Ergo etc. Falsitas autem consequentis manifesta est, sc. quod non intelligens sit eque perfectus sicut intelligens. Primo quia ad hoc sequitur, quod eque perfectus esset beatus et non beatus, sive ponatur beatitudo in visione sive in dilectione, quia idem iudicium est de utroque. Secundo quia sequitur, quod omnia intelligere eiusdem intelligentis essent eque perfecta, quia fundamentum ipsius intelligere, qui ponitur respectus, est commune omnibus. Et sic patet falsitas consequentis.

1—2 intellectum] intelligere Vo 4 aliquod Vi ζ 5 supra H Vo 6 eo H Vo ε ζ tunc om Vo ζ 7 est] esset Vi 8 impossibile] ergo etc. add Vi ε primo om ζ 15 int. sicut non int. et non plus ζ 22 eque om ζ 23 esset] erit Vi 26 sequeretur ζ eiusdem] unius Vi

¹ Cf. supra p. 21, 7 ss.

Sed ad hoc dicunt¹, quod, licet intelligens et non intelligens sint eque perfecti per se loquendo, tamen per accidens intelligens est magis perfectus, sicut grave deorsum est magis perfectum quam sursum.

5 Contra: Sicut unumquodque se habet ad perfectum esse, ita ad perfectionem habere. Sed intelligens secundum eos nullam habet perfectionem plus quam non intelligens, quia non habet nisi respectum, qui non est perfectio saltem alia a fundamento, et secun-
10 dum eos et secundum veritatem. Ergo etc. Quod autem dicitur de gravi, falsum est, in quocumque loco sit. Si est equaliter grave, est equaliter perfectum, licet in uno loco magis conservetur quam in alio.

Ex hoc autem, quod attribuitur actui intelligendi,
15 arguo sic: Nullus respectus est principium agendi. Sed intelligere et velle sunt principium agendi. Ergo non sunt respectus. Maior patet. Probatio minoris, quia agens per intellectum et voluntatem aut agit per ipsas solas potentias, et sic ita ageret dormiens sicut
20 vigilans; aut || per actus, et sic habeo propositum.

Vo f. 64v

Contra etiam modum ponendi arguo sic: Quia sicut ipsi dicunt², actus primus et secundus sive forma et operatio, puta lux et lucere in illis, in quibus non dicunt respectum, sunt semper simul nec differunt
25 nisi sicut nominaliter et verbaliter dicta. Ex utroque istorum ostendo, quod contradicunt sibi. Ex primo sic: quia illud, quod non dicit respectum, dicit formam

3 perfectum *H ε ζ* 4 grave sursum *ζ* 6 intellectus *ζ*.
7—8 secundum—intelligens *om Vi* 8 quia] qui *Vi* 9—10 et—
eos *om Vi* 12 est₁ *om Vi* equaliter₁] equale *ζ* equa-
liter₂] eque *H* 13 alio] loco *add ζ* 14 hoc] eo *Vi* autem
om Vi Vo 19 ageret] aget *Vi* agens (!) *H* agit *ε ζ* 21 sic
om Vi ε; *add 2^a manus Vo* 23 puta] sicut *H* 26 quod] ista
add H sibi *om Vo* Ex] Et *Vo* 27 illud] id *Vo*

¹ Cf. supra p. 22, 3 ss.

² Cf. supra p. 19, 17 ss.

absolutam. Sed, ut ipsi dicunt¹, quedam sunt, in quibus actus secundus non importat respectum. Ergo de necessitate secundum eos in illis dicit formam absolutam. Sed cum hoc ipsi accipiunt universaliter, quod nulla operatio dicit formam absolutam in prima⁵ eorum responsione². Et ideo manifeste contradicunt sibi. Ex secundo sic: quia in illis forma et operatio, puta lux et lucere, non differunt nisi ut nominaliter et verbaliter dicta, sed sunt idem. Sed ea, que non differunt nisi ut nominaliter et verbaliter dicta, nullam¹⁰ differentiam realem dicunt || absoluti ab absoluto, vel absoluti a relato, vel relati a relato, cum omnia talia equaliter possint dici et verbaliter et nominaliter.

H f. 98v^α Secundum, || quod ipsi dicunt, est: Quod intellectivum et intelligere important quamdam habitudinem,¹⁵ sicut calefactivum et calefacere³. Contra hoc arguo sic: Quia calefacere dicit causalitatem effectivam aptitudine et actu. Ergo si simile est de intelligere et intellectivo, dicet causalitatem effectivam aptitudine et actu, et sic intelligere est efficere actum intelli-²⁰ gendi. Sed hoc est falsum et secundum opinionem communem et secundum veritatem, quia sic Deus non diceretur intelligere, nisi quia efficit suum actum intelligendi, quod est absurdum.

Si dicas, quod non est simile quantum ad hoc,²⁵ quod hinc inde importetur respectus causalitatis effective, sed quantum ad hoc, quod hinc inde est respectus aptitudinalis et actualis, contra: quia, quando dici-

1 in quibus primus (*add 2^a m.*) actus et (*add 2^a m.*) secundus non important *H* 6 ratione *Vi* Et ideo] ergo *ε* *ξ* 7 ex *om H* *ξ* quia *om* *ξ* 13 equaliter *om H* et, *om H* 15 dicunt et important *H* 20 est] esset *H* *ξ* 22 secundum *om* *ξ* 23 quia] sic *add Vo* 25 dicatur *H*

¹ Cf. supra p. 23, 25 ss.

² Cf supra p. 33, 6 ss. et 19, 6 ss.

³ Cf. supra p. 23, 31 ss.

mus intellectivum, aut dicit activum proprie dictum et secundum rem, aut dicit passivum secundum rem, sed activum secundum vocem, sicut reci||pere significat § f. 79r active, aut neutrum horum. Si primo modo, ergo
 5 intelligere erit proprie facere. Si secundo modo, ergo intellectivum est receptivum alicuius actus. Et quero, quis sit ille actus, sicut prius, et non potest fingi nisi absolutum. Si neutro modo, quero, in qua habitudine se habet intellectivum ad intelligere; vel in habitudine
 10 receptivi, vel in habitudine activi, ut dictum est, vel in habitudine fundamenti illius respectus, quem dicit intelligere. Et tunc mirabile est, quomodo aliquis fundat novum respectum nulla mutatione facta in se vel in alio vel in applicatione ad alterum. Et quero,
 15 que erit illa applicatio, sicut prius, et non poterit inveniri.

Ad solutionem autem argumentorum premitto quedam, que dixi de operatione manente et de principio operationis cuiuscumque in nostro secundo quo-
 20 libet¹. Ad cuius evidentiam sciendum, quod, sicut ibi dictum fuit, preter causam finalem ponuntur tria principia, sc. formale, receptivum et effectivum². Operatio principii formalis est facere formaliter tale, puta albedo facit formaliter album illud, cuius est
 25 forma. Operatio autem principii receptivi est vel ipsa forma recepta quantum ad rem loquendo vel recipere

2 rem,] et secundum vocem add Vi dicit om ε ζ 3 sed] et Vi 4 horum] eorum ε ζ om Vo 6 intellectivum] intelligere H est] erit H 7 quis] quid Vo iste ζ nisi] aliquod Vi 10—11 receptivi—habitudine om Vo 12 aliquid ε ζ 13 se] ipso ε ζ 15 que] quid Vo erit] est Vo ε ζ 19 cuiuscumque in nostro om H 21 ibidem Vo 25—26 operatio—forma om H

¹ Herveus, Quol. II q. 8 (U. in Deo sit idem intelligere et dicere), § f. 47vβ—51ra. Art. 1: Quomodo differant operatio immanens et operatio transiens, 48r—v.

² Cf. § f. 48va.

ipsam formam, quod quidem ex modo significandi dicitur habitudinem receptivi ad ipsum receptum. Operatio autem principii activi est efficere actum, ita quod effectus secundum se acceptus differt a seipso, ut dicitur opus vel operatio efficientis, sicut forma aliqua secundum se absolute accepta, et accepta, prout denominat causam efficientem. Unde teneo¹, quod actio nihil aliud sit quam effectus formalis cause efficientis, ut denominat causam efficientem. Unde calefacere nihil aliud est quam habere calorem a se factum. Operatio autem principii formalis quantum ad id, quod est, nihil aliud est quam ipsa forma, quia forma nihil aliud a seipsa dat ipsi perfectibili nec eius operatio importat aliquid aliud ab ea nisi quandam habitudinem ad perfectibile, quod perficit formaliter. Operatio autem principii passivi nihil aliud est quam actus vel forma recepta, nisi quod ex modo significandi importat habitudinem ipsius recipientis ad formam receptam.

Descendendo ergo ad propositum dico², quod in potentia intellectiva, quando aliquis actu intelligit, fit quidam actus absolutus, qui formaliter non dicit relationem, licet relatio consequatur ad ipsum, et intelligens dicitur formaliter intelligens tali actu, subiective

3 activi] effectivi *H* (*super rasura*) § 4 actus effectus *Vi* 5 dicitur] est *ε om H* § 6 aliqua *om H* secundum—et] absolute *Vi* se acc. et abs. acc., secundum quod den. *Vo* 8 formalis *om* § 8—9 efficientis] agentis *H* 12 id] illud *H* § 12—13 quia forma *om H* qu. ipsa f. § 13 a se *Vi* 14 eius] ipsius *H* 15 quod perficitur forma § 16 receptivi vel passivi *Vi Vo* 20 ergo] autem *H* § et sic d. *ε* 21—22 actu—quidam *om Vi* 23 ei] etiam §

¹ Cf. Quol. IV q. 4, § f. 90vβ—92rβ.

² In marg. §: Vide pulchre etiam in consimili materia Scotum in Quol. q. 13.

autem potentia intellectiva, effective autem ab obiecto et intellectu agente vel a specie secundum alios.

His premissis dicendum est ad rationes: Ad primam¹ dico, quod maior est falsa, prout proponitur.

5 Nam operatio principii formalis est ipsamet forma absoluta et operatio principii receptivi est forma recepta absoluta.

Ad primam ergo probationem huius maioris² dicendum: Quando dicitur, quod nihil est principium
10 sui ipsius, dicendum, quod in operatione principii formalis proprie loquendo unum non est causa vel principium alterius, nisi inquantum ex modo significandi importatur cum forma habens formam, quod ea perficitur, et ex hoc ponitur principiatio inter formam et
15 compositum, non autem quod preter formam et perfectibile, || quod per ipsam perficitur, et ipsum totum Vi f. 168va sit aliquis alius effectus forme diversus ab aliis. Et sic non oportet in tali principio, quod principium operationis || non includatur in ipsa operatione, vel H f. 98vβ
20 quod sit diversum ab ea. In aliis autem bene principium est diversum ab operatione, cuius est principium. Sed non sequitur, quod si forma sit principium illius operationis, quod ipsa operatio non sit forma absoluta, quia una forma potest esse principium alte-
25 rius, et receptive et effective, sed bene sequitur, quod illa forma non est illa operatio, cuius est principium.

1 autem₁ ViH (+ ipsa), del. praeter a Vo, a ζ autem₂ om ζ
6—7 et—absoluta om H 6 est] ipsamet add ζ 8 illius H
ipsius ζ 8—9 dicendum om Vi 9 quod quando dicitur:
nihil H ζ 11 causa alt. et princ. ζ 13 importat cum ipsa
forma Vi ex ea ζ 14 et om Vo ε 16 ipsam] totam add Vo
17 aliis] his ε ζ 18 oportet] quod add H Vo ζ 23 istius...
ista ζ forma om Vo 26 ista ζ sit H ista H ζ

¹ Cf. supra p. 45, 11 ss.

² Cf. supra p. 45, 13—15.

Ad secundam probationem¹ dicendum, quod illa, que ex opposito distinguuntur ut sic, unum non est alterum; et ideo actus primus nunquam est actus secundus, respectu cuius dicitur primus, excepto principio formali et operatione ipsius. Sed ille, qui est⁵ secundus actus respectu unius, potest esse primus respectu alterius, sicut illud, quod est effectus respectu unius, potest esse causa respectu alterius, quousque perveniatur ad ultimum effectum et ad ultimum actum secundum, qui differt a primo actu non sicut¹⁰ respectus a forma absoluta, sed sicut forma absoluta recepta a recipiente et effecta ab efficiente.

Ad tertiam probationem² dicendum, quod in per se ordinatis non oportet, quod illa ratione sequatur processus in infinitum, quia pervenietur ad ultimam¹⁵ formam, que est operatio sive effectus precedentium. Et hoc dico in per se ordinatis, sicut si dicatur, quod operatio celi est animal effectum a celo, et operatio animalis est ambulare, et ibi est status. In per acci- dens autem ordinatis non est inconveniens dare pro-²⁰ cessum in infinitum, ita quod sic non erit devenire ad aliquam operationem ultimam, que non sit principium alterius, ut si calefactum a sole calefaciat quoddam alterum, et illud quoddam alterum et sic in in-
finitum. 25

Ad secundum³ dicendum, quod ibi equivocatur intellectus; nam intellectus potest accipi pro sola po-

5 ipsius] eius *HVi* illius *ε* 11 sed—forma *om* *ζ* absoluta *om* *HVo* *ζ* 12 a recipiente] absolute accepta *HVo* efectiva *Vo* 14 quod illa] ex illa *Vo* *ε* ex ista *ζ* ratione] quod *add* *Vo* *ε* *ζ* 15 usque ad *HVo* 21 ita—erit] vel quod sicut non est *Vo* 22 et ultimam *ζ* 23 si—a] calefaciente *H* 27 pro sola] ipsa *Vi* vel ipsa *ε*

¹ Cf. supra p. 45, 15—19.

² Cf. supra p. 45, 19—24.

³ Cf. supra p. 45, 25—46, 7.

tentia intellectiva vel actu sibi inherente. Modo quando dicimus aliquem intelligere, operatio manens, que est intelligere, et intellectus, prout stat pro actu intelligendi, non sunt diversa re, sed idem nominaliter et verbaliter dictum, sicut lumen in aere et lucere. Sed intelligere, qui¹ est idem realiter quod actus intelligendi, et intellectus, prout stat pro pōtentia intelligendi, sunt diversa re, sicut lumen aeris et eius dyaphanitas. Unde dicere, quod intelligere addat aliquid super intellectum, qui est actus intelligendi, esset idem inconveniēns, sicut si diceretur, quod lucere addit super lucem vel calere super calorem; sed dicere, quod intelligere addit rem absolutam super intellectum, qui est potentia intellectiva, non est incidere in predictum inconveniēns, sed est simile, ac si diceretur, quod lucidum addit super dyaphanitatem aeris lumen, quod habet veritatem.

Ad tertium² dicendum, quod maior et minor sunt dubie, quia dubium est, an Deus possit separare quecumque absoluta ab invicem. Posito etiam, quod possit separare quecumque absoluta ab invicem, non est certum, quod ipse non possit separare quodcumque intelligere creatum ab intellectu, cuius est. Nec sequitur, quod intelligere sit sine intelligente, sed quod tale sit intelligere subsistens, sicut quantitas separata est quantitas subsistens. Et si dicatur, quod

1 actus . . inherens *Vi Vo ε* 2 aliquem] intellectum *add Vo*
 5 dicta *Vi* vel sicut *ξ* 7 pro] quod *Vo* 8 eius *om. ξ*
 eiusdem *ε* 9 addit *ξ* 10 esset] est *H* 11 addit] aliquid *add Vi*
 12 lucem] lucere *ξ* supra *Vo* 14 potentia *om Vo* intellectiva]
 intelligendi *ξ* 15 sed idem ac *ξ* 16 quod *om H* lucidum]
 lucere *Vi* lumen *om Vi* 19 utrum *Vo* posset *ξ* 20—21 Posito—
 non] nec *H* 23 creatum] aliud *add ξ* 25 tale] intelligere *add H ε ξ*
 quantum subsistens *Vi ε*

¹ Sic *Vi Vo H ε ξ*. Corrigas: quod. ² Cf. supra p. 46, 8—13.

solus Deus est intelligere subsistens, dicendum, quod verum est actu et aptitudine, quia intelligere Dei nec actu nec aptitudine potest inherere. Tale autem intelligere creatum, licet actu esset subsistens, aptitudine tamen esset inherens.

Ad quartum¹ dicendum: Cuius vis consistit in hoc, quod si sentire esset actus absolutus, eodem actu videretur album et nigrum et viride. Dicendum, quod ista ratio ita currit contra eos sicut contra me, quia non differt positio eorum, qui ponunt sentire esse 10 respectum, a positione eorum, qui ponunt sentire esse quoddam absolutum de novo factum in potentia, nisi
 ε f. k 6rβ quod primi ponunt absolutum || antiquum, sc. potentiam, et alii ponunt absolutum novum, sc. actum, quia omnes concedunt, quod in aliquo absoluto sive sit 15 potentia sive actus fundatur respectus cognoscentis ad cognoscibilia. Unde sicut ipsi possunt dicere, quod in eodem absoluto, quod est potentia, fundantur diversi respectus ad diversa, ita etiam possunt dicere illi, qui
 Vi f. 168vβ ponunt novum absolutum ibi, sc. || actum, quod in eo 20 fundantur diversi respectus ad diversa.

Dicendum ergo, quod eodem actu absoluto possunt sentiri talia, et quod obiectum talis sensationis est unum aliquo modo, puta || differentia albi et nigri, || quia sicut sensus communis apprehendit differentiam diver- 25 sorum obiectorum diversorum sensuum, puta visibilis et audibilis, ita sensus particularis apprehendit differentiam circa suum proprium obiectum.

1 dicendum est Vo 6 dicendum om Vi ε vis] virtus Vo
 7 est Vi ε § 8 videtur Vi -erentur H et et et om Vo
 et viride om ε § 9 ista ratio om H ita om Vo curreret §
 11 respectivum ε § posuerunt H 14 absolutum om H 17 ad
 cognitum H 18 isti diversi Vi ε 19 etiam om Vo dicere
 om H 20 novum om H 21 fundentur Vi 25—26 diversorum
 om § 26 et diversorum H 27 et om H §

¹ Cf. supra p. 46, 14—47, 2.

Quantum ad secundum principale, sc. a quo causetur iste actus intelligendi, sciendum, quod illimet ponunt tres conclusiones: Prima est, quod talis actus non causatur a specie vel obiecto. Secunda est, quod
 5 ab obiecto sicut a causa sine qua non. Tertia, quod causatur a dante potentiam intellectivam sicut a causa propter quam sit. Quantum ad primum adducunt rationes: Primo ad probandum specialiter, quod non a specie. Secundo ad probandum, quod non ab obiecto.
 10 Tertio rationes || communes, quod a neutro. § f. 79vβ

Primum probant quadrupliciter. Primo¹ sic: quia intelligere potest esse sine specie. Ergo species non est principium eius. Antecedens patet, puta in visione beata. Probatio consequentie, quia intelligere est
 15 actus manens in eo, cuius est actus. Ergo non est effectus illius, sine quo vel extra quod manet. Ergo si manet sine specie, non est species eius causa. Si dicatur², quod Deus potest facere effectum speciei sine specie, quia potest facere effectum secundarum
 20 causarum sine ipsis, non valet, ut videtur, quia licet possit facere effectum cause efficientis sine causa efficiente quantum ad actiones transeuntes, non tamen quantum ad actiones manentes, quia debent manere in suis principiis.

25 Secundo³ sic: quia qua ratione ponitur species in intellectu, eadem ratione et in sensu. Hoc autem est falsum. Ergo etc. Consequentia patet. Probo falsita-

1 Quantum] autem add *H Vo ε* 2 ille *Vo ε* 4 est om *H*
 quod est *Vo* 5 Tertio § est, quod *Vo* 8 primo rationes *Vi*
 10 Tertio] ponunt add *Vo* non a neutro *H Vo* 15 manens—
 actus om *H* manens] qui manet add 2^a m. in marg. *Vo*
 16 illius] eius *H ε* 19 effectus *H* 21 posset *Vo* 23 quia]
 que § 26 et om § autem om *Vo* 27 Ergo etc. om *Vi Vo*
 27 Probatio falsitatis *H*

¹ Cf. supra p. 10, 23—11, 3.

² Cf. supra p. 11, 3—25.

³ Cf. supra p. 11, 26—12, 10.

tem consequentis. Quia si species aliqua esset in sensu causans sensationem, esset similis illi, que est in medio. Ergo qua ratione illa, que est in sensu, causaret sensationem, eadem ratione illa, que est in medio.

Sed dices ¹, quod diversitas receptorum impedit, quia aer non est receptivus actus sentiendi sicut potentia sensitiva. Contra, quia cum sit operatio manens et species sit eius causa, erit receptivum eius species, et si similis est species utrobique, sicut potest ¹⁰ recipi in uno, ita in altero.

Tertio ² sic: quia species aut requiritur ut medium cognoscendi, quod est cognitum, aut ut similitudo sola cogniti. Non primo modo, ut auctores illius positionis de speciebus dicunt. Probatio, quod nec ¹⁵ secundo modo. Primo, quia talis similitudo, ut dicunt, est eiusdem speciei cum eo, cuius est similitudo, sicut albedo et similitudo eius in aere, ut dicunt, est eiusdem speciei, licet habeant diversum modum essendi. Sed species in intellectu non potest esse eiusdem ²⁰ speciei cum re materiali cognita. Ergo etc. — Secundo, quia quando aliquid ducit in cognitionem alterius ut similitudo, non ducit in cognitionem eius, nisi prout assimilatur sibi. Sed res extra non potest assimilari speciei in intellectu. Ergo etc. 25

3—5 Ergo—medio *om Vi* 3 eadem ratione qua *H* 4 eadem ratione] et *H* 6 Sed *om Vi Vo* receptorum ξ 7 quia] quod *Vo* 8 quia *om H* 9 sit] si *H* est *Vi e* erit *Vo* receptiva ξ 10 et *om Vo* si *om H Vo* in utroque *H* et sicut *H Vo* et si sit sim. in utroque ξ 11 recipi *om \xi* 12 quia species] si sp. ponitur *H* 13 ut *om H \xi* 14 ut] secundum *H* 15 opinionis ξ de et dicunt *om H* 19—21 licet—speciei *om \xi* habeat *H* modum *om H* existendi *H* 21 re *om H* 23 similitudo] eius *add \xi*.

¹ L. c. p. 12, 11—21. ² L. c. p. 7, 15—8, 15.

Quarto¹ sic: quia secundum ponentes species species manent sine actu intelligendi. Hoc autem est inconueniens, quod sc. plures species eiusdem generis propinqui sint in eodem subiecto, ut dicunt.

5 Quod non ab obiecto probant primo sic², quia effectus esset nobilior sua causa, quia actus intelligendi est nobilior obiecto. Si dicas, quod non oportet, quia concurrat intellectus agens, contra, quia in sensu non est sensus agens. Ergo nec ibi. Si dicas, quod
10 obiectum sensibile movet sensum in virtute alicuius intelligentie, contra, quia intelligentia non causat nisi motum localem. Movens autem localiter minus facit ad actionem quam ipsum quale, quod movetur sic localiter, ut agat, sicut minus calefacit applicans calidum calefactibili quam ipsum calidum. Ergo minus
15 facit ad sensationem applicans sensibile quam ipsum sensibile. Et per consequens non potest dici, quod sensibile faciat effectum nobiliorem se in virtute intelligentie.

20 Secundo sic³: quia si obiectum movet, tunc intelligere est pati et intelligi est agere. Sed hoc est inconueniens. Ergo etc. Probatio consequentie, quia intelligere se tenet ex parte potentie mobilis et intelligi ex parte obiecti moventis. Probo falsitatem
25 consequentis, quia si intelligi est movere et intelligere

2 species om H manet e -eret ζ cognoscendi H
autem om H Vo 4 sint om H obiecto ζ 5 Quod] autem add e ζ
6 et 7 nobilior] notior e ζ 6—7 intelligendi] intellectus ζ 9 nec
ibi] etc. H n. in intellectu Vi e dicatur H 13 quale] mo-
bile Vi 14 calefacit] facit H 14—15 calidum] calefactivum H
16 quam] quantum ad H 23 et om ζ 23—24 intelligi] se
tenet add H 24 Probatio falsitatis Vi

¹ Haec ratio non est in textu, quem exhibet Petrus de Palude.

² Cf. supra p. 14, 3—17.

³ L. c. p. 14, 27—15, 10.

est moveri, intelligi est nobilius quam intelligere,
 Vif.169 α quod || est falsum, quia intelligere non convenit nisi
 nobilibus entibus, intelligi autem convenit omnibus.

Tertio sic (et est confirmatio rationis precedentis)¹:
 quia si intelligere est moveri et intelligi est movere, 5
 H f. 99 β sequitur, quod ideo intelligens intelligit, quia res || in-
 tellecta intelligitur, et non e converso. Sed hoc est
 inconveniens. Ergo etc. Si dicatur ad hoc², quod
 intelligere nec est moveri nec movere, ut quidam
 dicunt, contra, quia intelligere est in intellectu sicut 10
 caritas in mente et lumen in aere. Sed ista secun-
 dum Augustinum sunt semper in fieri; ergo oportet,
 quod dicant movere vel moveri.

Quarto sic³: quia si obiectum requiratur ut movens,
 tunc Deus potest facere actum intelligendi sine obiecto 15
 cognito, quia potest facere actum secunde cause sine
 ipsa. Hoc autem est inconveniens. Ergo etc. Si dica-
 tur⁴, quod Deus potest facere cognitionem sine ob-
 iecto movente, non tamen sine obiecto terminante
 ipsam cognitionem, contra, quia secundum, sc. esse 20
 § f. 80 α terminus cognitus, presupponit primum, sc. || esse
 movens.

Quod autem a neutro, probant primo sic⁵: quia
 e f. k 6 ν actus || vitalis, qualis est intelligere, debet esse a prin-

3 nobilioribus ϵ § autem om Vo § 6 intellectus Vo § ideo et
 intelligit et intellecta om H 7 e converso] quia ideo mobile
 movetur, quia movens movet, et non e converso add Vi ϵ
 8 dicas Vo ad hoc om ϵ § quod nec (add H) intelligere non
 (om H) est nec (add Vi ϵ) movere (-i §) nec moveri (-e §) H Vi ϵ §
 10 quia om H § 14 requiritur H Vo 16 secunde om Vi cause
 om H 19 tamen] autem Vi 20 ipsam cognitionem om Vi ϵ
 21 cognitus om ϵ § 23 sic primo (Vi ϵ): intelligere est act. vit.;
 act. autem vitalis debet . . H

¹ Cf. supra p. 15, 11—14. ² L. c. p. 15, 15—16, 28.

³ L. c. p. 17, 29—18, 3.

⁴ L. c. p. 18, 4—23.

⁵ L. c. p. 10, 20—27; 17, 18—28.

cipio vivente. Sed species et obiectum non sunt huiusmodi. Ergo etc.

Secundo sic¹: quia nulla res indiget aliquo extrinseco ad suam operationem. Sed propria et naturalis operatio intellectus possibilis est intelligere. Ergo non indiget ad hoc specie vel obiecto, que sunt sibi quedam extrinseca.

Tertio²: quia si actus intelligendi esset aliquid causatum a specie vel obiecto, diversorum obiectorum et diversarum specierum essent diversi actus intelligendi specificice. Hoc autem est inconveniens. Ergo etc. Consequentia patet. Probo falsitatem consequentis, quia proprietas || speciei specialissime est species specialissima. Sed homo est species specialissima et intelligere est proprietas hominis. Ergo intelligere est quedam species specialissima. Ergo non possunt plura intelligere hominis differre specie. Vo f. 65rβ

Secundam autem conclusionem, sc. quod obiectum requiritur sicut causa sine qua non, probant unico medio sic³, quia secundum Augustinum (VI° Musicę) ad cognitionem requiritur presentia obiecti non latentis. Sed presentia obiecti non requiritur ut causa propter quam sit. Ergo requiritur solum ut causa sine qua non.

Tertiam conclusionem, sc. quod dans formam, sc. dans intellectum, causat intelligere, arguunt dupliciter⁴: Primo sic: quia sic se habet intelligere ad potentiam

3 quia om ζ 4 suam] propriam add in marg. Vo 6 sibi] ibi H Vo om ζ 9 vel] et Vi 11 Ergo etc. om Vi 14—16 et—specialissima om H Vo ζ (et om ε, 16 species om Vi) 18 autem om ζ sc. om H 19 requiratur ζ 20 De Trin. ε ζ 22 obiecti om Vi 23 ut om ζ 25 quod Deus formam, sc. intellectum, dans dat etiam intelligere H 26 probant ε ζ

¹ Cf. supra p. 12, 22—27.

² L. c. p. 17, 8—17.

³ L. c. p. 24, 29—25, 17.

⁴ L. c. p. 2, 16—23, 20.

intellectivam, sicut descendere ad gravitatem. Sed secundum Philosophum (8 Phis.) descendere gravis est a dante gravitatem. Ergo intelligere est a dante potentiam intellectivam.

Secundo sic: quia secundum Philosophum exi-⁵ stens in potentia accidentali ad actum non indiget nova forma ad hoc, quod in actum exeat, sicut patet de gravi, quod non indiget nova forma, ut descendat. Sed habens potentiam intellectivam est in potentia accidentali, ut intelligat. Ergo etc. 10

Hec autem positio videtur mihi falsa et impossibilis. Et quia ista positio ponit, quod actus intelligendi est a dante potentiam intellectivam sicut a causa propter quam sit, talia autem statim exeunt in actum, nisi prohibeantur, et per consequens ad hoc,¹⁵ quod de novo exeant in actum, requirunt removens prohibens, arguo contra istam positionem dupliciter: Uno modo ex parte motionis, alio modo ex parte prohibentis. Primo sic: quia dans formam non dicitur movere formaliter, ita quod dare formam sit ipsum²⁰ movere, quia si dare potentiam intellectivam esset ipsa motio, que dicitur intelligere formaliter loquendo, quamdiu maneret potentia intellectiva, tamdiu maneret ipsum intelligere. Ergo dando formam, que dicitur potentia intellectiva, dicitur dare motum, qui²⁵ dicitur et est actus intelligendi, causaliter, inquantum

2 gravi *H* 3 Ergo et *H* est *om Vo* 6 accidentali]
actuali *H ε ζ* 10 accidentali] actuali *H ε* intellectuali *ζ*
11 autem *om H ζ* propositio *ζ* 12 positi] primo *H ε ζ*
14 autem]enim *Vi* statim *om ζ* 16 requirit *H* -ur *ζ* 17 arguo
om Vo istam *om ζ* dupliciter] primo *add ζ* 18 motoris *H*
alio] secundo *ζ* 20—21 formaliter—movere *om ε* 20 formaliter]
formam *ζ* 21 quia si] sed *ζ* 22 que] quia *ζ* 23 maneret]
movet *Vi* tamdiu *om ζ* 24 que] qua *H* 25 dicitur₂]
debet *Vo ε* 26 dicitur et *om Vi* intellectus *H* causaliter]
et formaliter *add H*

dat formam, que est causa talis actus. Et tunc quero: Aut est causa talis actus effectiva tantum aut passiva tantum aut utroque modo.

Si effectiva tantum, ergo potentia intellectiva causabit actum intelligendi in quodam alio, quod est inconvenientiens. Primo, quia intelligere non esset operatio manens respectu intellectus. Secundo, quia non potest fingi in quo alio hoc fieret.

Si ponatur, quod passive tantum, ergo oportet dare aliud quod moveat ipsum passivum, quod quidem aliud oportet esse aliud et ab intellectu et a dante intellectum ut sic; quod ideo dico, quia licet Deus possit movere ad omnem actum, non tamen hoc est dando potentiam passivam.

Si autem utroque modo, || tunc idem secundum *Vi f. 169rβ* idem est activum et passivum, quod quidem privilegium, licet quidam sequentes suum beneplacitum, non rationem dederint voluntati, nullus tamen hoc unquam dedit intellectui.

Ex || parte remotionis prohibentis arguo sic: quia *H f. 99va* quando non intelligens de novo incipit intelligere, cum illud, quod est in potentia accidentali, ad hoc quod exeat in actum, non indigeat nisi removente prohibens, tunc quero: Quod prohibens removetur hic et quid removet? Si dicatur, quod removetur prohibens privativum, sc. absentia obiecti, sicut applicans calefactibile ad calefactivum removet absentiam calefactibilis,

2 talis actus *om Vo* 7 respectu *om ζ* 8 in quod aliud *H Vo ζ* ferret *Vo (in marg. corr. fieret)* 9 ponatur, quod *om ε* passiva *ε ζ* 10 aliud] aliquid *Vo* aliquod *ζ* 11 aliud *om ε ζ* esse] aliquid *add ζ* et₁ *om ζ* a] causa *add ζ* 12 intellectum *om H* 13 omnem] communem *ζ om Vo* 17 licet *om H* quidam *om Vi* 18 ratione *Vi* dederunt *H ζ* tamen *om H* 19 in intellectu *ζ* 21 non intelligens] intellectus *ζ* non intellectus *ε* 22 actuali *H Vo ε ζ* 25 dicas *Vo ε* removet *H* 26 absentiam *H* 27 absentiam *om H*

contra, quia remove illud prohibens nihil aliud est quam applicare ipsum per se principium passivum actionis ad ipsum agens. Et per consequens talis applicatio est applicatio obiecti ad recipiendum ab intellectu, quod est absurdum. Si autem est e con-⁵ verso, sc. applicatio moventis ad mobile, tunc habetur propositum, sc. quod obiectum movet potentiam ad
 § f. 80r^β intelli|gendum. Item quero: Quid est illud, quod rem-
 movet prohibens? Aut illud, quod facit obiectum in suo esse reali, aut illud obiectum movens sensum vel¹⁰ phantasiam. Non primo modo, tum quia contingit aliquid intelligi non existens actu, tum quia non semper re existente intelligitur. Si secundo modo, ergo habetur, quod obiectum movet sensum et phantasiam vel ad actum vel ad speciem. Et eodem modo debet¹⁵ concedi, quod intellectum movet mediantibus illis; et quia istud est satis improbabile, non plus deduco.

Ad primum¹ ergo, quod opponitur de specie, dicendum negando consequentiam. Ad probationem dico, quod actus intelligendi non est operatio manens²⁰ ipsius speciei vel alicuius alterius, a quo sit effective; immo videtur mihi, quod dicere operationem esse manentem, quia fit in eo, a quo est effective, est ignorare propriam vocem. Operatio ergo speciei non est intelligere, sed intelligere facere. Sed intelligere est²⁵ operatio ipsius intellectus possibilis ut receptivi. Illud

2 quam] nisi Vi ε 4 est applicatio om H recipiendum]
 actum add H 8 Item] Contra, tunc Vo illud om § id Vo
 9 aut id Vo 10 vel] et § 11 tum om H 12 in actu Vo
 13 ergo om § 14 et] vel Vi ε 15 ad et ad om H 16 quod]
 etiam add H et add § moventibus H 16—17 et—deduco om ε
 17 illud H adduco H 18 ergo om H obicitur H 18—19 di-
 cendum negando] nego Vi ε 21 vel] nec Vi ε sit om H
 23 fit] sit Vi § est ε 26 operatio om H

¹ Cf. supra p. 59, 11 ss.

autem a quo aliquid est formaliter intelligens, est ipse actus intelligendi. Alias autem de hoc diffuse locutus sum¹. Ex dictis patet ad instantiam² additam isti rationi, || quia procedit ex ignorantia eius, quod ε f. k 6vβ
 5 dicitur actio manens.

Ad secundum³ dupliciter potest dici: Uno modo, quod non est similis species in sensu et in aere. Loquor autem de specie que est in organo, non prout est dyaphanum tantum, sed prout est in composito
 10 ex potentia et organo, prout sunt coniunctim subiectum sensitivum. Alio modo dicendo, quod propter diversitatem receptivi est, quod non est sensatio in aere sicut in organo, dato quod sit similis species utroque. Ad illud autem, quod dicitur contra hoc⁴,
 15 dicendum, quod procedit ex simili ignorantia, sicut precedens, sc. ex ignorantia operationis manentis, quia nihil se habet in ratione || operationis manentis Vo f. 65va
 respectu eius a quo est effective. Unde dato, quod idem subiectum moveret se ipsum, tamen motus ille
 20 vel actus non se haberet ad illud totum, ut in quo est, accipiendo totum quantum ad illud, ad quod est causa efficiens.

Ad tertium⁵ dicendum, quod species requiritur ut similitudo informans intellectum et movens ipsum ad
 25 cognoscendum, et non ut medium cognitum, prout

2 autem *om Vi* 3 dictis] istis *H* 6 dupliciter *om Vo ε*
 10 coniunctum *H* totum *c.* est obiectum (!) *Vi* 11—12 diversitatem] subiecti *add H Vo (in marg.)* 13 in utroque *H* 15 dicendum *om H* 16 manentis *om ζ* 17 habet *om H* 19 idem] illud *ζ* subiecto *Vi* iste tamen *ζ* 20 ad *om ζ* id *Vo* ut *om Vo*
 20—21 ut—totum *om ζ* 21 ad₁—quod] ad quod se habet *ζ*
 ad₂ *om H* 23 species *om H Vo ζ* species vel similitudo *ε*
 25 intelligendum et cogn. *H* non *om H*

¹ Quol. II q. 8 a. 1 p. 2, *ζ* f. 48vβ.

² Cf. supra p. 59, 17 ss. ³ L. c. p. 59, 25 ss.

⁴ L. c. p. 60, 6 ss. ⁵ L. c. p. 60, 12 ss.

una res cognita ducit in cognitionem alterius. Ad probationem, que adducitur in contrarium, dicendum, quod illa ratio peccat in duobus. Primo, quia <illa similitudo> procedit de similitudine in esse, nos autem loquimur de similitudine, que est secundum esse re-⁵ presentativum, prout similitudo existens in intellectu representat intelligibile. — Secundo deficit, quia procedit utendo simili ut medio cognito ad probandum alterum, sicut si probaretur aliquid de nive alba in eo, quod alba, et ex hoc concluderetur, quod con-¹⁰ veniret lapidi albo. Nos autem loquimur de similitudine, que est ratio cognoscendi, non ut medium cognitum.

Ad quartum¹ patet ex dictis in precedenti questione, ubi ostendi, quomodo plures species eiusdem generis¹⁵ possunt stare simul². Si autem queras, quare due species possunt stare simul et non duo actus intelligendi, quantum ad nunc pertinet, dico quod nihil prohibet actus aliquos habere repugnantiam, || licet eorum²⁰ H f. 99vβ principia non habeant || repugnantiam, sicut patet de²⁰ impressione facta a magnete in ferro, que stat cum ferri gravitate. Que tamen impressio habet inclinationem ad oppositum gravitatis, puta ad ascensum sursum, quando magnes ponitur sursum. Unde licet motus sursum et motus deorsum sint repugnantes, ta-²⁵

2 probationem] rationem Vi autem add H ζ dico H
3—4 peccat—similitudo om Vi 3 quia] quod ζ ista Vo ε
5 esse om ζ 5—6 representationem ζ 16—17 Si—simul om Vi
16 autem om Vo quare] quomodo Vo iste due H 19 alios ζ
20 habent ζ de om H 21 a] cum ζ 22 Que] quando ζ
23 gravitatis] quandoque add H ε ζ 23—24 puta—sursum₁] puta
quando trahit aliquid ad se sursum Vi 25 motus₂ om Vo

¹ Cf. supra p. 61, 1 ss.

² Quol. III q. 7 (U. habitus faciat aliquid ad substantiam vel ad modum actus), ζ f. 77vβ.

men illa duo eorum principia non sunt repugnantia, quia stant simul.

Ad primum quod dicitur de obiecto¹ dicendum, quod istud esset facile solvere secundum eos, qui
 5 ponunt quod actus intelligendi est relatio; et si sic, minimum absolutum, cum habeat plus de entitate, habet plus de nobilitate quam relatio. Secundum autem veritatem dicendum, quod non oportet effectum nobiliorem esse sua causa, quia concurrentibus pluri-
 10 bus causis sufficit, quod principalis causa sit nobilior effectui. Nunc autem ita est circa intellectionem, quia concurrat cum obiecto intellectus agens. Et ad illud, quod dicunt contra hoc, dicendum, quod licet Aristoteles non inveniatur posuisse sensum agentem, non
 15 invenitur tamen negasse. Et Commentator videtur ponere ipsum, motus hac ratione. Quare autem Aristoteles non posuit sensum agentem sicut intellectum agentem, dico || quod: quia non ita evidenter excedit sensus qualitates sensibiles, sicut in- § f. 80va
 20 tellectus quidditates materiales. Aliter etiam potest dici ad hoc, quod sc. in virtute alicuius spiritualis virtutis sensibile movet sensum. Quod autem dicitur contra hoc, quod sc. intelligentia non facit nisi motum localem, parum valet, quia preter intelligentiam dan-
 25 tem motum orbi, oportet dare aliam intelligentiam, a qua habet esse orbis, in cuius virtute agat orbis.

1 illa — principia] illorum duorum pr. *H* pr. ista eorum § non repugnant *Vi* 4 illud § esset] est *H* ε § faciliter solubile *H* *Vo* solvere § qui] quia *Vo* quia ipsi ε 5 si *om* *Vo* sic] sit § ita sit ε et si sit de numero absolutorum *add in marg. Vo* 7 nobilitate] actualitate *Vi* 8 dicendum quod *om* *H* 9—11 concurrentibus—quia *om* *H* *Vo* ε § 12 illud] id *Vo* 15 tamen] ipsum *add* ε tamen n. i. eum § 16 ipsum] eum *H* 17 Aristoteles *om* *H* 18 agentem *om* *H* quia *om* *H* ita *om* § 20 naturales *H* posset *H* § 21 ad hoc *om* *H* 25 orbium § alicam *Vi* ε 26 agit *Vi*

¹ Cf. supra p. 61, 5 ss.

Ad secundum¹ dicendum, quod licet intelligere sit quidam actus, qui est effectus ab aliquo efficiente et receptus in aliquo, tamen ut sic non dicit formaliter agere vel pati, sed habere actum intelligendi. Intelligi autem non dicit ipsam actionem obiecti moventis,⁵ quia hoc dicit intelligere facere, sed dicit esse terminum, ad quem ut ad cognitum terminantur actus intelligendi. Et per hoc patet, quod non sequitur, quod intelligi sit nobilius quam intelligere. Forma autem arguendi nulla est, quia non oportet, quod illud, quod¹⁰ est proprium quibusdam creaturis nobilibus, sit nobilius eo, quod est commune omnibus, prout accipitur in determinata natura, quia esse, quod est commune omnibus, prout accipitur in natura divina, est nobilius omni intelligere creato et omni ratiocinari. Et ideo¹⁵ non sequitur, quod si intelligi convenit omnibus, quod sit ignobilius quam intelligere.

Per hoc patet ad tertium², quia non sequitur, quod ideo intelligens intelligit, quia res intelligitur, quia intelligi, ut dictum est, non dicit movere nec intelli-²⁰ gere moveri; sed verum est, quod intellectus, qui educitur de potentia in actum, non intelligit, nisi quia obiectum vel aliquid vice obiecti intelligere facit. Ad illud, quod contra hoc dicitur³, dicendum, quod licet intelligere semper sit in fieri, quia continue dependet²⁵

2 alio ξ 6 esse] omnem ξ om H 7 terminatur $H \xi$
 8 quod—sequitur om Vi 9 non sit Vi autem] etiam Vi
 13 esse] omne Vo 15 creato om $H \varepsilon \xi$ 17 nobilius Vi quam
 intelligere] omni intelligere et omni ratiocinari ξ 19 intelligens]
 intellectus $\varepsilon \xi$ 21—22 quod—quia] quod ideo intelligit et in-
 telligefit, quia Vi 22 nisi] nec (sed H vel ε) intelligere facit
 $H Vo \varepsilon$ 23 intelligefacit Vi 24 contra—dicendum] quod di-
 citur contra Vo dicendum om H

¹ Cf. supra p. 61, 20 ss.

² L. c. p. 62, 4 ss.

³ L. c. p. 62, 8 ss.

a sua causa proxima, tamen intelligere non importat ipsum pati vel fieri vel ipsum facere formaliter, sicut nec¹ aerem lucidum esse non importat formaliter lumen facere vel lumen fieri.

5 Ad quartum² dicendum, quod Deus potest facere actum intelligendi sine obiecto movente, non tamen sine obiecto cognito. || Ad illud quod dicitur contra *ε f. l 1ra* hoc³ dicendum, quod obiectum cognitum presupponit motionem ad intelligendum, non tamen semper ab
10 obiecto.

Ad primum, quod obicitur de utroque⁴, dicendum, quod illa ratio deficit in tribus. Primo, quia potest dici vitalis a principio passivo, quia sc. est actus ipsius vivi subiective. Secundo deficit, quia est etiam ipsius
15 vivi active, cum ponatur intellectus agens ibi actionem habere. Tertio, quia species ita est intranea ipsi venti sicut actus ipse. Utrumque enim est accidens ipsius viventis.

Ad secundum⁵ dicendum, quod maior est falsa,
20 quia activum agendo requirit passivum, et passivum activum. Sed verum est, quod nulla res ad proprium actum et naturalem, respectu cuius est sufficiens, non¹ requirit aliquid aliud in suo genere, puta activum non requirit aliud activum, || et passivum non requirit aliud *Vo f. 65vβ*
25 passivum, || sed bene semper requirit passivum acti- *Vif. 169vβ* vum. Nunc autem intelligere est proprius actus intellectus possibilis, ut passivi; hoc autem non tollit requirere activum.

3 nec] etiam *Vi* 6 tamen *om Vi* 7 et ad *ξ* 8 sup-
ponit *Vo* 11 primum] autem *add Vo* 12 ista *Vo* 13 actus
vitalis *Vi* 15 ibi *om Vo* 16 ipsi *om Vo* 17 accidens]
actus *H Vi* 21 proprium] propositum *ξ* 27 ut] vel *Vo ε*

¹ Nota: Duplex negatio virtutem simplicis habet.

² Cf. supra p. 62, 14 ss.

³ L. c. p. 62, 17 ss.

⁴ L. c. p. 62, 23 ss.

⁵ L. c. p. 63, 3 ss.

Ad tertium¹ dicendum, quod illud argumentum
 H f. 100ra || fundatur super unum manifestum impossibile, sc.
 quod omne intelligere hominis sit eiusdem speciei.
 Primo, quia hoc est contra doctrinam Philosophi, ubi-
 que dicentis, quod actus diversificantur per obiecta. 5
 Secundo, quia omnes actus intelligendi essent eque
 perfecti quantum ad eorum perfectionem intrinsecam et
 specificam. Tertio quia sequeretur, quod omnes essent
 beati vel non beati, nisi ponatur, quod beatitudo et non
 beatitudo sint eiusdem speciei. Si dicatur, quod non, 10
 propter relationem ad diversa, quero, utrum actus intel-
 ligendi dicat formaliter relationem ipsam vel absolutum.
 Si absolutum, illud est unum et idem, et tunc sequun-
 tur predicta inconvenientia. Si relationem formaliter,
 quero, utrum omnes actus intelligendi dicant relatio- 15
 nem eandem specie. Si sic, idem inconveniens quod
 prius. Si non, ratio est nulla, que dicit quod, quia
 intelligere est proprietas speciei specialissime, non
 potest differre specie.

Dicendum ergo, quod proprietas speciei specialis- 20
 sime quandoque est unius speciei specialissime, maxime
 de illis, que de necessitate consequuntur, sicut risibile
 in homine et potentia intellectiva. Quandoque autem
 proprietas speciei specialissime dicit plura sub qua-
 dam indifferentia, sicut proprietas lineae est rectitudo vel 25
 § f. 80vβ curvitas; || et curvitas potest esse arcualis vel circularis.

2 supra Vo falsum et impossibile H 4—5 ubicumque H
 7 intraneam Vi et om H Vi 8 quia om § sequitur H
 9 nisi] si § ponantur Vo 10 sit H 11 propter] hoc
 quod habent add in marg. Vo diversa] ratione add H
 12 ipsam om H 13 sequitur H 15 omnes om H 16 eandem]
 sc. add Vo specie] vel non add Vi inconveniens] est add H
 18 intelligere om Vi proprietas quedam H 20 ergo om H Vo e
 23 intellectivi H 24 speciei om Vi 25 lineae et vel cur-
 vitas om H

¹ Cf. supra p. 63, 8 ss.

Quantum ad secundam eorum conclusionem¹, quod sc. obiectum est causa sine qua non, ratio eorum non probat, nisi quia fundatur super rationibus, quibus credunt se probasse, quod obiectum non requiratur ut
 5 causa propter quam sit; ostensum est autem, quod ille rationes non valent.

Quod autem dicunt tertio², quod dans formam est causa propter quam sit, sc. dans potentiam intellectivam, dicendum, quod dans formam pro tanto dicitur
 10 causa actus, inquantum dat formam propter quam est actus. Et si forma illa sit principium passivum, sicut dyaphanitas in aere, dans tale principium dat pati, et hoc non excludit requirere activum, sicut dare aeri dyaphanitatem non excludit requirere corpus illumi-
 15 nativum. Si autem sit principium activum, tunc dans formam dicitur dare agere, sicut dans calorem dicitur calefacere. Nunc autem intellectus possibilis est principium passivum et receptivum respectu actus intelligendi. Et ideo dans intellectum possibilem non ex-
 20 cludit necessitatem requirendi activum, sive hoc sit intellectus agens sive obiectum sive utrumque.

Ad illud autem, quod dicitur de esse in potentia accidentali³, sciendum, quod ista verba »esse in potentia accidentali vel essentiali« non sunt directe verba
 25 Aristotelis in 8° Phis., sed sui Commentatoris⁴, qui istam distinctionem videtur accepisse ex verbis

2 sc. om *Vi* 3 nisi] om *Vi* e sed § rationes *Vo*
 5 fit *Vo* § 6 iste § 8 propter quod (quam §) fit *H Vo* §
 10 actus] alicuius § 11 ista § 14–15 illuminatum § 16 dare
 om *H Vo* § 17 calefacere] calere *H* dare calefacere *Vi* 22 autem
 om *Vi* 23 *H* fere semper et § saepius habent: actualis etc.
 dicendum *H* 26 verbo §

¹ Cf. supra p. 63, 18 ss.

² L. c. p. 63, 25 ss.

³ L. c. p. 64, 5 ss.

⁴ Aristotelis De phys. aud. ll. octo cum Averrois Cordubensis Comm., Venetiis 1574, l. VIII t. 32 f. 369 ss.

Aristotelis ibi, quibus dicit, quod aliter est in potentia ad esse sursum illud, quod est in potentia leve et in potentia ad esse sursum, et aliter illud, quod est actu leve et in potentia ad esse sursum. Quorum primum vocat Commentator esse in potentia essentiali, secundum autem esse in potentia accidentali.

Ad cuius evidentiam sciendum, quod secundum utramque potentiam potest aliquid dici esse in potentia essentiali et accidentali; secundum quidem potentiam activam dicitur aliquid esse in potentia essentiali, 10 quando est in potentia ad habendum principium activum et ad agere secundum ipsum, sicut diceretur esse in potentia essentiali ad calefaciendum illud, quod est in potentia ad calorem et ad agendum per calorem. In potentia vero accidentali, quod est actu 15 calidum et non calefacit propter aliquod prohibens, et tale dicitur esse in potentia accidentali ad agendum, quia, quod non agat, non est propter aliquid, quod requiratur ex parte sua, sed propter illud accidens prohibens. Et simile est ex parte potentie passive. 20 Nam non habens potentiam passivam dicitur in potentia essentiali ad ipsam et ad pati secundum eam; habens autem eam et non recipiens actum secundum eam precipue propter aliquod prohibens, ne recipiat actionem agentis, est in potentia accidentali secundum 25 eam, sicut aer, qui non recipit illuminationem propter interpositionem fenestre, dicitur esse in potentia acci-

1 qui dicit ibi *H* in quibus dicit ibi *Vo* 2—3 et in potentia *om Vo* 4 et] est *add Vi* § 5—6 secundum autem] et alterum *H* 6 esse *om Vo* 8 esse *om* § 8—10 esse—dicitur *om H* 10 essentiali] accidentali *H* ad agendum *add Vi* 12 et *om H* § ad *om Vo* sicut si *H Vo* 13 esse *om H* § 15 actuali § actu *om H* 16 aliquid *Vo* 18 agit *H* est *om* § aliquod § 20 prohibens accidentale *e* 24 vel prohibens *H* ne] ut *H*

dentali ad illuminationem. Quando ergo dicitur, quod illud, quod est || in potentia || accidentali, per se vadit ad actum remoto prohibente, verum est active vel passive. H f. 100r β
Vif. 170ra

5 Nunc autem habens intellectum possibilem est in potentia accidentali passiva ad intelligere. Et ideo presente obiecto convenienti in se vel in sui similitudine cum aliis activis vadit ad actum passive. Unde non sequitur, quin requirat || activum vel speciem vel ob- e f. k 7r β
iectum.

10 Per hoc patet ad argumentum principaliter factum ad partem contrariam, quia maior est falsa, et probatio, per quam probatur, est ostensa esse nulla.

2 vadit] redit *H* 8 actum ξ vel₁ *om H* 10 principale ξ
11-12 est—nulla] secundum quod probatum est, nulla est *H*
12 probatur *Vi* nullam *Vo*

DE RELIGIOSIS

AD NORMAM CODICIS JURIS CANONICI

EDIDIT

P. TIMOTHEUS SCHÄFER O. M. CAP.

Dr. utriusque iuris et phil., Lector Emeritus in Collegio internationali
S. Laurentii a Brundisio, Consultur S. Congregationis de Sacramentis

XX et 728. 1927. 14.— RM., comp. 16.— RM.

RECENSIONES

Vorremmo che l' opera del P. Timoteo entrasse in tutte le nostre biblioteche per poterlo vedere spesso nelle mani dei Religiosi, segnatamente di coloro i quali innanzi a Dio e alla Chiesa e all' Ordine, hanno il grave dovere di guidare i propri confratelli nella via della perfezione e di curare il buon andamento delle Comunità, dal quale retto ordinamento risulta la floridezza d' ogni Istituto.

L' ITALIA FRANCISCANA III (1928), p. 93—95.

È una trattazione scientifica e pratica insieme d' indiscussa utilità per chi voglia fare uno studio completo sul diritto canonico dei religiosi. In essa le definizioni, le divisioni, la ricerca storica dell' istituto giuridico, il riferimento all' opinione dei vari interpreti ed il richiamo costante a tutte le altre disposizioni del Codice, che l' Autore giudica avere rapporto col punto che via prende a svolgere, sono oggetto di un esame accurato, minuzioso talvolta, ma sempre moderato.

IL DIRITTO ECCLESIASTICO, XXXVI (1927), p. 432.

Si igitur opus germanicum (Das Ordensrecht, XIII u. 406) iam enixe commendare censuimus, plenius adhuc iure et instantia hanc editionem latinam laudare et praedicare non dubitamus, cum in praesenti vix aliud opus invenitur quod tanta eruditione ac auctoritate doctrinali de iure Religiosorum agat.

COMMENTARIUM ORDINIS FRATRUM MINORUM S. FRANCISCI
CONVENTUALIUM in vol. XXIV (1927), p. 302.

Sin peligro de faltar a la justicia, creo que el mejor libro sobre Religiosis publicado hasta nuestras días es el Compendium del Religiosis del Capuchino P. T. Schäfer, libro en cuanto cabe completo así en su parte doctrinal como en la histórica, en la doctrina comúnmente admitida como en la disputada por los canonistas. Además está escrito con tal claridad de conceptos, con tan equilibrada medida, que se hace atractivo aun en los puntos más áridos que se rozan con la Theología Moral.

ILUSTRACION DEL CLERO, XXII (1928), p. 28.

This book ranks among the best commentaries upon the section of the Code treating of religious and deserves a very early recommendation to local ordinaries and to religious as well as to all those who desire to be informed on this particular section of the law.

THE ECCLESIASTICAL REVIEW, Vol. 78 (1928), p. 99—102.

Ex Officina Libraria Aschendorff
Münster in Westfalen

DESCLEE & C.
Piazza Grazioli n. 4
ROMA 117